

A

KEGYES TANÍTÓ-RENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

NAGY-KANIZSAI KATH. FŐGYMNASIUM

ÉRTESÍTŐJE

18⁷³/₇₄-iki

TANÉVRŐL

NAGY-KANIZSA.
NYOMATOTT WAJDITS JÓZSEF GYORSSAJTÓJÁN.
1874.

A rövidítések magyarázata.

helv. v. — helvét vallású; ág. v. — ágostai vallású; g. kath. — görög katolikus; izr. — izraelita; ism. — ismétlő; kit. — kitűnő; jel. — jeles; I. r. — első rendű; II. r. — második rendű; III. r. — harmad rendű; p. — példás; d. — dicséretes; t. — törvényszerű; k. t. — kevésbé törvényszerű; n. t. — nem törvényszerű; e. — ernyedetlen; k. — kitartó; kl. — kellő; h. — hanyatló; cs. — csekély; s. — semmi; 1. — kitűnő; 2. — jeles; 3. — jó; 4. — elégséges; 5. — elégtelen; 6. — semmi; v. m. — vizsgálatlanl maradt; ö. d. — ösztöndíjas.

A magyar és latin nyelvnek név- és igeragozása.

Az emberiség szellemi életének nyilatkozata a nyelv. A nyelv azon közeg, mely által a gondolat megjelenik, tehát nem egyéb, mint hangzó gondolkodás, s megfordítva a gondolkodás hangtalan nyelv. Az emberiséggel együtt lett a nyelv, melyet az, a veleszületett gondolatok és érzetek kifejezésére használt.

Amint az emberiség elkülönült néptörzssökre ágazott, ezek ismét társaságokra szakadtak: az emberiség általános nyelve is sajátzerű módosulásokon ment át s több önálló alakot nyert. A népeknek különböző gondolatai, érzetei s eszméi a különböző nyelveknek vetik meg alapját.

Ha a nyelv egy szerelmének természetes és nélkülözhetetlen eredménye, akkor az egyszerűsége bizonyítványa nyagszon nép szellemi munkásságának is. Azért mondja Humboldt V. „A nyelv egyszerűsége külső nyilatkozata a népek szellemének, nyelvök saját szellemök és szellemök saját nyelvök; soha sem képzelhetjük e kettőt eléggé azonosnak.* Minden nyelvnél vizsgálunk kell tehát, volt-e a nép szellemének anyai ereje, hogy gondolatait kifejezze? Minél világosabban teheti ezt, annál magasabb, megfordítva annál alacsonyabb fokú műveltséggel bír. Így tehát a nyelvek különbsége kapcsolatban áll a népek különbségével, és minthogy a nyelv a nép lelkét, szellemét teszi, tehát a nyelvtudomány a népek lélektana, mely a külső természettől független belső ösztönt vizsgálja az emberek, népek és államok fejlődésében. Mindezen vizsgálatokban a nyelv a főtárgy, melyből a népszellemre s ennek világtörténeti hivatására következtetni lehet.

Amint a népek történetének megírásában nem elégedhetünk meg a tények száraz elsorolásával, hanem kívánjuk azok okainak kifizérését, az emberiség társadalmi és műveltségi állapotjaiban

folytonos változások és megrázkódások törvényeinek kikutatását: úgy igyekszik a nyelvészet — a Művésznak a legújabb tekintélyre emelkedett eme kegyence — a nyelv titkaiba behatolni, az emberi szellem működésének bámulatos tüneményét megmagyarázni, és azon kérdésekre, mi a nyelv? mikép fejlődött s változott? megnyugtató választ adni.

A világban mostanig élő sokféle nyelvnek lényeges különbsége azok alakjában mutatkozik, miért is ezen szempontot szokták a különféle nyelvek osztási alapjául tekinteni. Ez képezi az összehasonlító nyelvészet legelső feladatát. A nyelveknek legnagyobb része az európai és ázsiai nyelveket három csoportra osztja, u. m. különböző, ragozható és hajlító nyelvekre.

A különző (isolirend) nyelvek a sinaiak, melyek semmi nyelvtant nem ismernek; egyik szó nem származik a másiktól, tehát nincsenek szóképzői; a szók sem viszonyi, sem személyi ragokat nem vesznek fel, tehát nincsen szóvonzatok. Mind csupa gyököszo, melyek jelentését a hanghordozás és a hely a mondatban határozza meg.

A ragozható (agglutinirend) nyelvek az altájai, melyekben a törzsszóhoz a képző és rag csak külsőleg tapadnak, úgy, hogy a képzők és ragok egyenlő súlynak a törzsszókkal. A legtöbb nyelv ezen osztályhoz tartozik, így a finn, eszt, lapp, szamojéd, török-tatár, mongol, mandzsu, magyar stb.; melyek közt legműveltebb s legtekintélyesebb a magyar nyelv.

Hajlitható nyelvek az árják és sémiek. Ezekben az anyag és időm bensőképp áthatják egymást, úgy, hogy felbonthatatlan egységgé válnak, igazán szervezett szókká. Ide tartoznak az úgynevezett árja (ind, perzsa, görög, latin, és a latin leányai: a román nyelvek; továbbá a szláv

germán és a kelta nyelvcsalád) és a sémi (aramaei, cháldaeai, héber stb.) nyelvek.

E három nyelvosztályt azonban nem szabad egész szorosán elválasztani egymástól, mert az összehasonlító nyelvészetnek sikerült kimutatnia, hogy a hajlító nyelvek is valaha ragozók valának, csak hogy az előbbieknél az egyes alkatrészek már annyira összenőttek, hogy egy elválaszthatatlan szót képeznek, hol lehetetlenné válik a meghatározás, mi volt eredetileg a szó gyöke s mi a raga; — ellenben a ragozó nyelvekben a ragot még nagyjából meglehet különböztetni a gyöktől, sőt a rag maga is gyakran mint önálló szó fordul elő. —

Mi itt tárgyunknak megfelelőleg, hazai nyelvünknek, mely az áltái- és a latin nyelvnek, mely az árja nyelvcsoporthoz tartozik, név és igeragozásait összehasonlítani, és mint ilyeneknek különböző, vagy némiben egyező sajátságait kimutatni igyekezünk.

A nyelv a gondolat kifejezése. Minden gondolatban a fogalmakat vagy egymás mellé helyezzük, vagy egymástól elkülönítjük, szóval bármilyen módon egymásra vonatkoztatjuk. A fogalmak a tárgyak és jeleneteknek felfogás által nyert képzetek, mely tárgyakat és jeleneteket önmagunkban vagy önmagunkon kívül észlelünk. Ezeket szók által fejezzük ki és fogalomszóknak nevezzük. Ezek mellett vannak mások, melyek a beszélőhöz vagy egymás közt viszonyítják a tárgyakat és jeleneteket, vagy pedig magát a viszonyítást fejezik ki, ezeket alakszóknak nevezzük. Amazok a tárgyak, személyek, cselekvések, állapotok és tulajdonságok; — emezek a tér és időbeli viszonyok, logikai vonatkozások, mint ok, alap, következmény, cél, eszköz, stb. elnevezései.

A fogalomnak nyelvbéli kifejezése a szó, miért is a fogalom jegyének szokták nevezni. A szó által kifejezett gondolat a mondat. A szók a mondatokkal együtt alkotják a nyelvet. Itt pusztán a gondolat, vagyis az azt alkotó fogalmak jegyeiről, a szokról és azok változásairól szándékozván szólni, először azok felosztását említjük meg, azután változásait tárgyaljuk.

A szók beszédrészekre osztatnak fel, a menyében a mondatok beszédet alkotván, azokból az egyes levezetett szóelemeket beszédrészeknek nevezünk (partes orationis).

Nyelvünkben a beszédrészek következők.

1. Fogalomszók.

a) N é v (ide tartozik: főnév, melléknév (igenév) számnév, névmás, b) I g e, c) Határozó.

2. Alakszók. d) képző, e) rag, f) névutó, g) kötszó, h) indulatszó.

A latin nyelv beszédrészei. 1. Fogalomszók. a) Név (Nomen). (Ide tartozik: főnév n. substantivum; melléknév n. adjectivum; számúv n. numerale; b) névmás pronomen.

b) Ige (verbum).

2. Alakszók. a) Igehatározó (adverbium). b) kötszó, (conjunctio.) c) előjáró (praepositio) d) indulatszó (interjectio.)

A beszédet, mint említők, mondatokból alkotjuk, melyben a szók egymással szoros összekapcsolóvák. A szók részint önmagok közt, részint a beszélőhöz különböző viszonyban állanak, melyek megjelölésére a szók két főbbnemű változást szenvednek, u. m. a szóviszonyítást és szóalkotást. Az első esetben a szó alakjának meg kell változnia. azaz viszonyulva, p. tanuló, tanulónak; sőt, sőt, sőt; color, coloris; hortor, hortabar; itt a tőszókhöz függesztett nek, — t; — is, — bar újabb szóalakokat alkotnak, viszonyítják, hajlítják azokat. Némely szók csak egy alakkal bírnak: most, túl; nunc, trans stb. —

Viszonyításnak a magyar nyelvben csak a név- és igezők vannak alávetve, a mennyiben ezek fogadják el a ragokat, és pedig a névszók a névragokat és utókat, az igezők pedig az igeragokat; a határozóknak csak néhány fogadja el a ragokat, p. odáig, hátulról stb. — De maguk a viszonyítók is állhatnak ragokkal, p. nek-em, töl-em alatt stb. A kötszók és indulatszók csak olyankor fogadják el, ha névszók gyanánt vétetnek: oh beh sok jajjal találkozunk ez életben! Úgy élj, mintha holnapig meghalnál stb.

Igy a magyar nyelv alakváltozásai vagyis viszonyításainak kifejezésére mindenkor ragokat vesz fel.

A latin nyelvben a viszonyítást elfogadják a név- és igezők. A névszók viszonyítási változásait (Flexio) ejtegetésnek (declinatio), az igezőkét pedig hajtogatásnak (conjugatio) szoktuk nevezni. Így a magyar nyelvben, mint áltájában folyton ragozásról, a latinban mint árjában foytlyon hajtogatásról van a szó.

Ezen szempontból a nyelvészek a nyelveket különféleképen igyekeztek osztályozni, így Schlegel Fr. hajtogatlan, ragozó s hajtogató nyelveket különböztet meg; az első két osztály magában foglalja a szeretlen nyelveket, a hajtogató nyelvek pedig a szervesek. Másféle elnevezések alatt osztályozzák azokat Schlegel A. W. és Bopp Ferencz; legjobban megközelíti Schlegel Frigyes, Pott. Humboldt Vilmos a nyelvek terén két egymással ellenkező végpontnak egyrészt a sinai nyelvet veszi fel, másrészt a szanszkrit nyelveket, melyek a nyelvtani viszonyokat a legtökéletesebb módon, t. i. valódi hajlítás szerint jelölik. Hum-

boldt nyomán Steinthal 13 osztályt állít fel a Nyelvekben, hol is az Indián túli az első, a szanszkrit nyelv a 13-ik; a magyar a 6-ik. Ezen osztályozásnak hiányait s alaptalanságát Hunfalvy Pál mutatta ki, különösen pedig a hajlítható nyelvek közti különbségek helytelenségét a M. Nyelv. III. Évfolyam 167 s köv. l. „Tájékozás a szanszkrit, görög és latin nyelvtudományokban” czimű czikkorozatban.

Ballagi „A m. szónyomozás s az összehasonlító nyelvészet” 1856-iki dec. 15-én felolvasott akademiai értekezésében, . . . a nyelvtani alakoknak a törzsszel összeforrása — úgy mond — a magyarban épen úgy megvan, mint akár az indogerman, akár a sémi nyelvekben: mi okunk van a magyart és a véle egytulajdonságú rokon altáji nyelveket a hajlító nyelvek sorából kizárni. Mi tehát a magyar-altáji és az indogerman nyelvek közti különbséget nem abban látjuk, hogy amazok agglutinálók, ezek flektálók, hanem abba helyezük, hogy a magyar-altáji (nyelvek a törzset és a nyelvtani alakokat összetartó hangsúlyt állandóan az első szótagra vetik; míg az indogerman és sémi nyelvekben a hangsúly helye a szóalak szerint változó, de még inkább, abba, hogy a magyar altáji nyelvekben a fogalomszók uralkodnak a nyelvtani alakok felett, míg az indogerman és sémi nyelvekben megfordítva a nyelvtani alak módosítja a fogalomszókat.” — Ballagi ezen, valamint az 1859-iki május 2-án felolvasott „A m. nyelvész-kedés köré”-ben a külföldi tudományok a flexióra vonatkozó állításait, cáfolja Hunfalvy Pál M. Nyelvészet V. évfolyam 1860. 456 s köv. lap.

A fogalom és alapszók, melyekről fentebb szólottunk, gyökszókból fejlődnek. Minden értelmes, vagy sejtethető értelmű elemezhetetlen szótág gyöknek, még pedig különösen az első esetben gyökszó, a második esetben gyökszóalak nevezetik. A gyökszót szóképzésben törzsszó (primitivum) nevezük. Minden gyök alapját képezi a szavak egész sorának, midőn t. i. az alapfogalom különféle módosulásainak kifejezése végett különféle képzőket, még pedig szóképzőket (affixa formativa) kapcsolunk hozzá. Ezen szabályok összegét, melyek szerint a gyökszó egy új önálló beszédrészzé alkotatik, szóalkotásnak nevezük. Ez tárgyalásunkon kívül esik.

Szóviszonyítás alatt azon főbb változásokat értjük, melyeket a fogalmakon azoknak egymásra hatása szükségképen okoz a beszédben. *) A szóknak ezen viszonyítását szórágózásnak, nevezük, (és

pedig különösen név- vagy igeragózásnak), mely ragok vagy névutók által történik. — Mi a rag? A név- vagy igeragózás függesszett részecske, mely annak valamely viszonyát határozza meg az egész mondatban. (Belső hajlítás; függő utóljárók) Névutónak pedig a fogalmak hely-, idő-, okviszonyai stb. kifejezésére a névszó után helyezett szócskát nevezük. (Külső hajlítás. Független utóljárók) Azon szóalak, mely a fogalmat tisztán, azaz minden vonatkozás nélkül tünteti elő, tehát a szórágózásnak alapját képezi, nyelvtani alapalaknak, tőnek nevezetik, p. o. jót, jónak, jók, alapalakja: jav; irok, irtam, író, alapalakja: ir.

Miként a magyarban név- és igeragózást, hasonlóan a latinban is névrágózást, vagyis mint fentebb említett névetjegetést (declinatio), és igeragózást vagyis ige-hajlítást (conjugatio), különböztetünk meg. A névetjegetés a latinban határozott esetek szerint történvén, ezek a névtöböz kapcsolt hangok, részecskék, végzetek által fejeztetnek ki. A szóalak, melyhez kapcsolatik névtőnek, a végzet pedig etjegetési végzetnek (Declinationsendung) nevezetik. Az ige-nél pedig ige-tőt (Verbalstamm) és ige-végzetet (Verbalendung) különböztetünk meg, p. passer-ibus, — passer-es; passer a névtő; ibus, — es etjegetési végzet; amabam, amabo, ama iget: bam, bo igevégzet.

A név. (Nomen.)

Név alatt valamely tárgyat vagy annak minőségét vagy mennyiségét értjük. Így a név mindkét nyelvben három féle u. m. 1 főnév (n. substantivum), 2 melléknév (n. adjectivum); 3 számnév (n. numerale). Ezekhez számítjuk a nevek helyét pótló névmást (pronomen). Névrágózás alatt azon viszonyt értjük, mely a tárgy és más tárgyak vagy cselekvés között fennállhat, p. az emberek halandók; a fejedelemtől küldött követ; atyám háza; kertem legszebb; házam alatt; barátjának ir; szereti fivéréét stb. az itt előforduló különböző viszonyok összege névrágózásnak, a latinban etjegetésnek nevezetik.

A magyar nyelvben a viszonyok kifejezésére szolgáló különböző alakok: a szám, ragok és névutók, birtokviszony és a fokozás.

1. Szám. Minden tárgy lehet egy vagy több, az ellentétes viszony kifejezésére használjuk az egyes számot, mely csak egységet, és a többes számot, mely többséget fejez ki: ember, emberek; homo. homines.

2. Ragok és névutók által azon viszonyokat fejezzük ki, melyek a tárgyak vagy cselekvések közt fennállanak. A ragok és névutók közötti különbség abban áll, hogy a ragok a szótörzsszel egy

*) Sevorényi J. M. Nyelvtan. Pest 1866. 11 lap.

*) Fogarasi János. Művelt M. Nyelvtan. Pest 1843. 147. lap.

szóba egyesülnek, a gyököszó hangsúlyának és a hangvonzati törvénynek alá vannak vetve. A névutók ellenben csak a szokat követik, azokhoz nem csatlakoznak, sőt önmagokban önálló szokat alkotnak, de szintén viszonyok kifejezésére szolgálnak. Ezen viszonyokat a latin nyelvben esetek, vagy ezeket vonzó előjárók által fejezzük ki; számuk a nyelvek szerint ingadozó, a magyar nyelvben mintegy 20 ily alakot különböztetünk meg.

3. Gyakran a tárgyat, mint valamely személynek birtokát fogjuk fel, p. házam, házad; a latinnyelv ezek kifejezésére birtokos névmásokat használ, p. domus mea.

4. A fok (gradus) csak a milyenségi neveknel fordul elő, s a tárgyakkal minőség szerinti egybevetését fejezi ki.

Mind a két nyelvben három fokot különböztetünk meg u. m. a) az alapfok (gr. positivus): szép, pulcher; b) középfok (gr. comparativus): szebb pulchrior; c) felső fok (gr. superlativus): legszebb, pulcherrimus).

E viszonyok közül a számot és fokozást a latinban is úgy fejezzük ki, mint a magyarban; ragok helyett a hat eset és az ezeket vonzó előjárók uralkodnak; és a birtokviszony kifejezésére a latinban a melléknévi névmásokat használjuk.

Főnév. (N. substantivum) valamely tárgyának v. mint tárgy felfogott fogalomnak kifejezése. A főnév kétféle: összerü (concretum) és elvont (abstractum); amaz a tényleg létező személy vagy tárgy megnevezése: vezér, dux; kő, lapis; — emez a személytől v. dologtól elválasztva gondolt cselekvés, tulajdonság vagy állapot megnevezése: olvasás, lectio; keménység, durities; üdvösség, salus. Az összerü fn. még különösen vagy tulajdonnév (n. proprium): Sulla, Roma; — vagy köznév (n. appellativum): hegy, mons; — vagy gyűnév (n. collectivum): nép, populus; vagy anyagnév (n. materiale): víz, aqua.

A latinnyelvben nagy szerepet játszik a nem (genus), mely részint a jelentmény, részint a végzet által határoztatik meg. A m. nyelvben, mint általában az áltái nyelvekben a nyelvtani nem ösmeretlen; a természeti nem meghatározására különös szó használtatnak, — megemlítik ezt már Sz. Molnár Albert, Pereszlényi P. és Révay Miklós E. Gr. Hung. I. Vol. 219 l.

Mielőtt a névragozásra áttérnénk, az említettekben kívül szükséges még megemlékeznünk a névelőről, mely a m. nyelvnek kiváló és a latintól eltérő sajátját képezi; régi nyelvészeink közül legtöbb használható ad róla Pereszlényi ¹⁾ —

Régi alakja: az „... valamint a HB.-ben, úgy a II. idószak emlékei nagyrésztében, mássalhangzó előtt is, jobbra nem csonkult alakjában használtatott, így a Guary-, Virginia-. Winkler-, Döbrentei- és Czech-codexekben; ... használata a régi bibliai fordításokban igen mérsékelt; névmások és személyragos nevek előtt majd soha sem áll, főnév előtt leginkább csak ha valamely tárgyra egyenesen rámutat.“¹⁾ Jelenlegi alakja az és a, főnév előtt változatlanul állván, annak határozottságát mutatja ki: a katonák jönnek; a levelet írom; határozottan ki van mondva bizonyos katonák jönnek, bizonyos levelet bírok. — Elhagyjuk a névelőt a tulajdon és személyragos nevek előtt; — a folyók, tavak, erdők, völgyek, hegyek stb. nevei névelővel vagy anélkül használhatók; p. Zrinyi Miklós még néhány napot akart Szerévráron tölteni. (Jósika). Szent béke lengjen sírod gyász helyén, nyugaszsa Isten hű szived²⁾ porát. (Vachott S.) Hol a Gihou foly, hol Aral és a Kaspi tenger hullámai zúgnak, hol az áltái hegység emeli magára fejét. (Vajda.)

Névragozásra térve át, a latin nyelvben öt declinációt vesznek fel, de ezekre a nyelvtudományban épen úgy nincsen szükség, mint a négy conjugatióra; — mert feltéve, hogy a mondat szerkezete a tárgyat a többes accusativusba kívánja, ilyenkor a főnévhez egyformán s-et kapcsalunk: mensas, hortos, colores, fructus, dies. — itt tehát teljesen közönyös, valjon mensa. fructu, vagy die a szó töje. — A m. nyelvben ragozásról a latinban ejtegetésről levén szó, e kettőt mennyire lehet összehasonlítani s különbségeiket feltüntetjük: a m. nyelv alanyeseti s belviszonyi ragai teljesen megfelelnek latinban a négy első esetnek. A többi vagyis külviszonyi ragainak a latinban előjárókkal kell kifejeznünk; — latinban a nominativus és vocativus semmiféle viszonyítást nem fejeznek ki, azért független eseteknek (casus recti) is neveztetnek; — a többi függő eset (c. obliqui); — a latin alany puéztán szemközinyitást fogad el, a magyar ellenben birtokviszonyítást is, mint alább látandjuk, mit a latin névmással fejez. Lássuk a latin casusoknak megfelelő magyar ragainkat, u. m. az alanyeseti, sajátító, tulajdonító és szenvedő ragokat, és pedig az együvé tartozó ragokat, és eseteket külön az egyes, külön a többes számban. 1. Alanyeseti ragok. Nominativus. a.) Egyes szám. N. singularis. Magyar nyelvben egyes számú alanyesetben van bármely végzetű főnév, legyen az akár

¹⁾ Régi Magyar Nyelvész. Toldy F. P. at 1886. 543 l.

²⁾ Toldy F. A. M. Nems. Irodalom tört. Pest 1851. I. k. 175 lap.

gyök. akár származék, akár összetett szó, mely határozott tárgyat jelez. Az alanyeset nyelvünkben, keleti természeténél fogva többféle u. m. 1.) a tőnév: nép, hal, fa, füge; 2.) többes alany: népek, halak; 3.) birtokos alany: népé, halé. 4.) birtok v. személyragos alany: népem, halam.

Lássuk 1) a birtokos alanyt.

Ebben az alany, mint valamivel bíró van felüntetve, miért is birtokragos alanyának nevezetik; két elemből van ez összetéve, u. m. a birtoktárgyra mutató *a*- vagy *e*-ből és a személyre mutató *ő*-ből, mely *a* vagy *e*-re változván, a két rövidhangzó egy hosszú *é*-be olvad, p. ez a ház Péteré — ez a ház Péter-a-e; — a birtokos *é* közönségesen harmadik személyű alanyhoz járul s annak elhallgatott birtokára mutat: Péteré (t. i. háza), így az *é* nem más, mint a birtokos és birtok összevonása; azért birtokosra és birtok alanyra oldható fel: Péteré szép, t. i. Péter háza szép. — E birtokos alany csaknem kifogyhatlan kütéje a folyton képezhető alanyeseteknek. Ugyanis felveszi: a) az egyszerű ragokat, p. Péterének-től; b) az egy birtokú többes harmadik személyragot pusztán *i* alakban, p. Péteréi; c) ugyanazon *é* birtokragot felveheti kétszer is: Péteréé; d) személyragozva újra felveszi az egyszerű ragokat: Péterémének stb.

2) A személyragos alany, vagyis a birtok, mely az alanyt, mint birtokot birtok-, szám- és személyviszonyával együtt fejezi ki: kép-e-im, itt az alany kép, *e* a birtokrag, *i* a többes szám, *m* az első személy. A birtokragok egy és több birtokra vonatkoznak, itt az egybirtokukat tárgyaljuk, a több birtokukat alább a többes számnál. — Egy birtok:

- 1) —m, am, om, em, öm,
- 2) —d, ad, od, ed, öd.
- 3) —a, e, ja, je.
- 4) —nk, unk, ünk.
- 5) —tok, tek, tók, atok, etek, otok, ötök.
- 6) —ok, uk, ök, ök, jok, jok.

E ragoknak a személyes névmásokból: én, te, ő, mi, ti, ök, és pedig az első személynek (*m*), az én-ből való alakulását könnyen megérthetjük, ha meggondoljuk, hogy az altáji nyelvekben az első személynek az *m* vagy *n* betűk állandóan jellemhangjai, de nemcsak az altáji, hanem az árja nyelvekben hasonlóan felleljük kivétel nélkül. Hogy az *m* én az alany bensőségére s így különösen az első személyre vonatkozik, a hangnak természetes jelentőségében alapszik, világosan mutatja azon körülmény, hogy ezen szóhangok az árjával

nem rokon törzsi nyelvekben is uralkodók az első személyű névmásban.“¹⁾ Tehát az egybirtokú első személyű —m rag uralkodó minden nyelvben, s így a latin meus-sal egyenértékű: ház-am, domus mea. — A magyar első személynek eredetét könnyű értelmezni: „Az *e* és *i* valamennyi magyar mutató névmásban és más mutató szókban köelséget jelent az *a* ellenében: *e*, ez, emez, ide stb., *a*, az, amaz, oda stb. ellenében. Továbbá az *n* és a ragokban az *m*, számos szavunkban általában *a*. mutatóra vonatkoznak, p. eme és ama, emitt és amott, eminnen és amonnan stb. Ezek szerint a magyar *em* vagy *én* szóban két fogalom rejlik: a közelségé és mutatósága.“

A második személynek jelölésére a nyelvek általában *d*, *t*, *s*-et használnak, külföldi nyelvek kimutatják, hogy *e* ragokban a „tova“ eszméje lappang; a magyarban szintén túl, tova, töl stb. a latinban: tu; Heyse (id. m. 104. l.) „Az én (ich) szónak a te (tu, du, dör,) jelentős ellentéte.“ Birtokragozva: házad, domus tua.

A harmadik személy a legtöbb altáji nyelvben pusztán önhangzóval fejeztetik ki, így a magyarban ő, tájdivatosan ű, „Az *u* az alany viszszatartó irányát fejezi ki“, mondja Heyse, ennek távolra mutató rokontársai nyelvünkben az *a* és *o* p. ahol, az, ott, oda stb. — Az árja nyelvekben az igeragozásnál a harmadik személy képviselője általában: *t* vagy *d*: tudni; a birtokos névmásoknál az *s*, mely betű a magyarban is gyakran távolodást fejez ki: szana szét, szak, szakad, szél (margo), s így a fentebb említett *d* és *t*-n kívül az *s*, az is távolodást kifejező, innen a régi iratokban az helyett *ad* fordul elő, innen egyéb cserélkezéseik: gondolkodik, gondolkozik. — A magyar harmadik személyű birtokragnak a latinban suum birtokos névmás felel meg: háza, domus sua. Így az első személy az *m* a magára, a második és harmadik a tova mutatót fejezi ki.

A több birtokos, de egy birtok kifejezésére a személyes névmások: én, te, ő használatnak ugyan szintén, de hozzájuk járul a többes *k* rag. Az első személynél, mint fentebb említett az *m* és *n* váltakozik, s így a *k* előtt is, azonban az assimilatio törvényénél fogva a torokhang előtt az *n* az uralkodó, jóllehet régebbi iratainkban az *m*-et is felleljük: H. B. ur-am-k, is-em-ök; km-ban már kezönk stb. Latinnál párhuzamban: házunk = domus nostra, házatok = domus vestra, házok = domus (illorum).

¹⁾ Heyse, System der Sprachwissenschaft, 124. l.

¹⁾ Magyar nyelv szótára. V. kötet Pest 1874. 1199. l.

E birtokragozott főnevek mindegyik ragnak felvételére alkalmasak, kivéve a többes k ragot, tehát mondhattuk: házamat, házamnak, házunkat, házunknak; domum meam, domui meae, domum nostram, domui nostrae stb.

Ha most a latin alanyt tekintjük, első pillanatra észreveszszük a birtokos s birtokragozott alanyt, a birtokos alanyt; sajátítóval fejezi ki, melyet a magyarban feloldás után kapunk meg: atyámé, t. i. kert — atyámnak kertje, hortus patris; vagy a birtokot személyragozva: kertje, vagy az ő kertje, t. i. atyámé; hortus illius, nempe patris. Birtokragozott alanyát a latin nyelv, mint altáji, mindig két szóval, t. i. a birtokkal és birtokos névmással fejezi ki.

Míg a magyar nyelvnek alanyánál a főnév végzete tekintethe sem jó, s a főgondot az alanyeseti ragok veszik igénybe; addig a latin nyelvben ez semmi gondot sem okoz, minthogy azokat önálló jelzői, vagy sajátítói alakokkal (genitivus possessivus) fejezi ki. — De ezek helyett a végzet lép fel a latin egyszámú alanyesetben.

Az egyes számú nominativus jelzője a him és nőnemű neveknel latinban az egyszerű s. Az a-val végződők e nominativusi s-et egészen elejtették; a görög ny. himnemű nevei még megtartották azt; hogy a latinban is meg volt, mutatja az első és ötödik declinatiojú nevek oly könnyű cserélkezése: amicitias, luxuries, pigritias, materies stb., sőt ha az ember régieskedni akart — mint Charibus mondja — hát copies-t, ob-servantias-t, benevolentias-t is mondhatott, azaz bármely ia alakból képezhetett ies alakot. — „Mind ezt tekintethe vége lehetetlen mást hinni, mint azt, hogy eredetileg egy ias volt a képző, melyből aztán egy részről ia, más részről ies fejlődött ki.“ Az e, i, u tökből tartozó szók a nominativusban kivétel nélkül s-et vesznek fel, p. dics, materies; ovis, is, facilis; exercitius, socrus, grus; az o tök szintén: equus, régenten: equos; ha a tő r-rel bír a végén, a megelőző hangzóval együtt kilöketik: aper e helyett: apros; ager, agros; éppen így: vir, virus; socer, socerus; Priscian puerust használ pucr helyett; de nem csak az o, hanem az i is kilöketik: imber e. h. imberis, imbris; tő: imbri; vagy meg is marad az s: silvestris, acris stb.

Mássalhangzóval végződő tőknél figyelmet érdemel, hogy az s, l, n és az r-en végződő tők nem veszik fel az s-et: arbos e. h. arbos-s; sal, sol, mugil e. h. van mugilis; homo, tő homon, még az n-et is elveti; pater szóban az s már kiesett; a többi, p. vocs — vox, lapis (lapid), pes (ped) stb.

A semlegeseknél az u, e, l, n, r, s, c betűkön végződők képeztek a nominativust, genu, mare, exemplar, cervical, nomen, ver, corpus, lac stb.; az o végű tökből a latinban m járult: jugum.

A többes számnak raga a magyarban k, ak ok, ek, ök, mely alapjelentményében e határozatlan számnévmásnak: sok (multum) felel meg; miért is az egynemű alanyok szaporítását jelenti. — Nyelvhasonlítási tekintetben legközelebb áll hozzá hangban és értelemben a sinai, finn és lap. A finnben még most is ko-ko alakban él, mely a magyar sok-nak felel meg. Tehát házak — háza — ko — ház — sok.

E többös rag alhangú nevekhez alhangú, felhangúakhoz felhangú alakban szokott járulni; és pedig 1.) a rövidhangzóval végződő törzsek hangcseréjét nyerne: atya, — atyának; kefe, kefé-től; 2.) hangátvétést és hangbővülést vesznek fel számos főnevek, ha a mássalhangzóval találkozása kedvelt; kehely, kelyhek; dolog, dolgok; 3.) sok megnyújtott szótörzs, ha mássalhangzóval kezdődő rag járul hozzá, véghangzóját visszanyerve, a törzs eredeti rövid alakjában lép elő: tűz tüzet; szél szel-t; 4.) az összehúzás által keletkezett: é, ó, ő, ú hangzókkal bíró szótörzsek, eredeti iker alakjukban lépnek fel hangzón kezdődő ragok előtt: hó havat; lé levét; kő, követ; mű, művet. 5) némely u, ü-vel végződő nevek véghangzójukat kivetik vagy u-vé keményítik a hangzó előtt: borju, borj-ak, daru, darvak.

Fölveszi a többes k ragot a birtok nevező is: ez a ház Péterké (haec domus est Petri et suorum), sőt az i birtokragot is: Péterkéi!

Lássuk az alanyeset több birtokú ragait:

1. aim, eim, vagy jaim, jeim,
2. aid, eid, „ jaid, jeid,
3. ai, ei, „ jai, jei,
4. aink, eink, „ jaink, jeink,
5. aitek, eitek, „ jaitok, jeitek,
6. aik, cik, „ jaik, jeik.

Itt a személyes m, d, stb. ragok előtt a többséget az i képviseli. „Fuit in lingua nostra primigenia et altera forma, i nempe multitudinis nota, et sola, et cum socia vocali a, e, illi congruenter praemissa, ai, ei: que hodie in statu tantummodo affixo possessionum superest. Hac formatione exempla nostra et sic pluralia sunt: hali, gémi; halai, gémei; pisces, ardeae.“¹⁾ „Az összehasonlító nyelvészet képes kimutatni, hogy a többes i ugyanazon gyöknek maradványa.

¹⁾ Révay El. Gr. I. Vol. 200 l.

mint k; s hogy pl. házaim e helyett áll: házakon.*²⁾ A magyar nyelv szótára kétféleképp származtatja;³⁾ egyik vélemény szerint így elemezhetni: a személynév névmások: im, id, i; m, ed, e; és am, ad a. S minthogy nyelvünkben a többes ragja általában véve — k, okszerűen gyaníthatni, hogy eredeti alakban a ragozás így állhatott: ház-ak-im, ház-ak-id, ház-ak-i; a mai kopott alak fokozatos változatokon áltál a tárgymutató j (i)-vel együtt így fejlődhetett ki: ház-ak-im, ház-ak-id, ház-aj-im, ház-a-im; nyel-j-ek-im, nyel-j-ek-id, nyel-j-ek-i, nyel-c-im: — a k többes rag egészen eltűnt; de másodsor, minthogy nem mondjuk: kar-jo-kom, nyugjököm, hanem kar-j-ak-im, nyug-j-ek-im, tehát a e kótágu alakkal bír (a többes ötágú); a magyar pedig a többség kifejezésére igen esékely módosításokat tesz, — leginkább vastag és vékony cserélteket, — p. itt-ott; ide, oda; gyanítható, hogy hasonló kettőztetésben akará a nyelvalkotó szellem a tárgy többséget kifejezni; ház-a-i-m annyi, mint: ház több helyütt, vagyis több birtoka az énnék, mintegy: ház a(z) (e) éné; Pál-é-i a m. Pál e(z) a(z) ő(vé) — Pál-e-a-i.

Azon mód, melyszerint a birtokragok a törzsekhez járulnak, egyenlő a többes ragnak a törzsekhez való ragasztásával; — fontos itt azon körülmény, hogy a többes i-vel összekötött ragok az egyes számú 3-ik személyi ragjával (ja, je) töltött törzsekhez járulnak. „Azon eseteket, melyekben ez inyang kilöketik, szorosán meghatározott törvényekbe foglalni igen nehéz, miután ezen eljárásnál nemcsak a m. nyelvnek bizonyos mássalhangzó csoportok iránti ellenszenvé, hanem még más tényezők is, mint hasonlagosság, hangkellém, nyelvjárási különbség az elegyűtt mássalhangzók kifejtésében stb. működnek.*⁴⁾

A latin a birtokviszony kifejezésére birtokos névmásokat használ, melyeket a me, tu, su, nos, vos, su-ból — ter vagy-us képzővel alkot: kertjeim = horti mei; kertjeink = horti nostri; kertjeitek = horti vestri stb.

A több birtokos rangú főnév valamennyi rag felvételére alkalmas, kivéve a többes k. ragot, miéért is a göcsei köznép észteni vastag hibát követ el, használván az ilyen alakokat: fi-aim-ak, fiaim helyett; leányaimak stb.⁵⁾

A latin him- s nőnemű főnevek a többes számban i vagy es-et vesznek fel; még pedig az a és o tövekhez tartozók i-t, mely a tőhangzóval ae-vé; az o-val pedig i-vé lesz: mensai = mensae; agro-

agri; a névmásoknál: ei = o; hi; qui; — Es-et (mely legközelebb áll az a tőhöz) és az u tők vesznek fel, mely es az a tőhangzóval üs-sé lesz: dies, res; fructus, domus, melyek fructu-es, domu-es helyett állanak. A mássalhangzó u tők leginkább es-sel alkotják a többest.

A semleges nevek, mint a görögben a-t vesznek fel: ova, dona, juga stb.; ezekben az a-t elválasztani a tőtől még a nyelvtudomány sem képes biztosan, mert a tő önhangzója annyira összeolvadt az a-val. Az i, u, tők egyszerűen veszik fel: animal-a, cornu-a; számos inkább mássalhangzón végződő mellék nevek szintén az i-tők szerint alkotják a többest: discord tő. alany: discors, több. discordia, poria stb. A mássalhangzón végződő tők egyszerűen veszik fel az a-t, p, corda, corpora.

Hívó, Vocativus. A magyar nyelvben, miben sem különbözik a hívó az alanytól. s csakis a beszéd szerkezetéből érthető meg. Többnyire felkiáltó ó-val, vagy pedig némi vonzódás kifejezésére birtokraggal használtatik. Ó anya! Uram! Édesem! Barátom! Nyelvészeink közül Usam Révay említi meg⁶⁾ a többi régibb vagy mellőzi, vagy mint nyelvünkben nem létezőről tesz említést, p. R. Csipkés György. „Casus vero latinorum et aliorum Vocativus et Abiatus, in lingua hac non sunt casus; vocativus enim non habet divertam a nominativo determinationem.*⁷⁾

De a latin vocativusnak sines megkülönböztető jegye a nominativustól. Az a, e, i, u, tőkhez tartozók egyformán alkotják, p. scriba, facies, hostis, fructus. Az o tőknek a görög mintára e-t vesznek fel: bone, némelyek — főleg a tulajdonneveknél az e a megelőző i-vel összeolvad: Virgili, filie = fili, mee = mi stb. A pluralis vocativus teljesen egyenlő a nominativussal.

3) Sajátító ragnak régibb nyelvészeink az é-t tartották, sőt még Révay is: „Genitivus casus formativus est é“⁸⁾, — de ez ismét ragozatot levén, több birtok képviselőjévé leszen a sajátító viszonyt valódiilag kifejező a-nek-nak rag, melyet a latin genitivussal ad vissza. A sajátító rag mindig birtokmutató ragot kíván: atyámnak háza legszebb, itt ház a birtok, a pedig a birtokrag.

A nek-nak ragot gyakran el is szoktuk hagyni, még pedig ha a hangsúly a sajátító raggal ellátott szóköz tagján fekszik; ellenkező esetben el nem hagyható. P. a ház tetejét látom; az erős hangsúly a ház szón fekszik, s a mondat azt teszi: a ház az (nem a templom), melynek tetejét látom, ha pedig azt mondom: a háznak tetejét (nem falát) látom, a nek-nak-on fekszik a hangsúly, s mint ilyen el

²⁾ Riedl M. Nyelvtana. Pest 864. 98. l. — ³⁾ Lásd az Előbeszédet 161. l. — ⁴⁾ Riedl f. idézett m. 104. l. — ⁵⁾ Vass J. Dandakról nyelvjárás. M. Nyelvtan. V. Évf. 1860. 144. és 105. l.

⁶⁾ El. Gr. V. I. Pest. 803. 209. l. — ⁷⁾ Régi: M. Ny 361. l. — ⁸⁾ El. Gr. V. I. 204. l.

nem hagyható. — Vannak nyelvtanaiuk, melyek a sajátitót teljesen mellőzik, ezeknek az összes régi s új irodalomból feleltetünk, p. H. B. „halálnak halálul halsz”, — a könyörgésben: kinek ez napon testét tömetjük, A Góry cod. Úrnak nevében kezdessék minden jó dolog, a Nádor cod. Azért a fiu nak kénja vala az anyának keserősége, és az anyá nak keserősége vala a fiúnak kénja mind addég, miglen ő szent lelket kibocsátá, stb. — A sajátító rag, mint a H. B. ben látjuk, eleinte csak nek alakul birt, a göcseji népnyelv pedig napjainkig is így használja: uomának, almának; szuómának, szalmának stb.')

A többes sajátítót alkotjuk, ha a többes raggal ellátott főnévhez hozzákapszuljuk a nek nak ragot: almák nak, elméknek.

Ha két főnév egymással elválaszthatlan viszonyban áll, a latinban sajátítót használunk. Mondattanilag, kétfélekéül különböztetünk meg, u. m. alanyit, mely az alanyt, mint birtokost tünteti fel, p. studium adolescentis; és tárgyait, mely a birtokot, mint tárgyat, melyre az alany cselekvősége kihat, állítja elő: amor patriae (civis amat pátriam.)

A ragokra nézve figyelmet érdemel a genitivusnak állandó us raga: hominus, Castorus; mely rag a névmások genitivusainál még állandóan fentartotta magát, — az a tőű neveknel az ais-aes-be, majd as-ba ment át, az s-nek elesése után pedig ai és ac-be idomlott: dimidiaes, dimidia; saaes, saae, lunais, lunai (költői,) az e tőknél: rei, dei mellett ily elavult genitivusok is fordulnak elő: dies, rabies, — az i tőkhöz tartozóknál is-sé gyengült, ezek i-juket kivetik: hostis e h. hosti-is (elavult hostios), az u tőűek felveszik ugran, de azt összevonják: exercitus, exercitiuos, és az elavult exercitiuos. A második declinatioiban a régi populai, liberei gyengítés és az s-nek elejtése által keletkezett.

A mássalhangzón végződők szintén os-ból gyengült is-t vesznek fel, a hangzók közötti s-et r-ré változtatván: pedis, corpus, corporis.

A többes genitivus az a, e, o tőknél rummal alkotatik: mensarum, dierum, hortorum, gyé-
rebb az um: deum, agricoluum, az i és u valamint a mássalhangzós tőknél az um szerepel: hostium, fructu-um; figyelmet érdemlő, hogy gyakran i-vel toldja meg: noctium, artiñcum, de artiñcium is. Ez a latin nyelvnek kiváló szeretete az i-hez.

4) A tulajdonitónak raga a magyar nyelvben a-nek-uak; alapjelentése a ne szócskában rejlik, melyel azt akarjuk kifejezni, hogy más közeledjék felénk, vagy pedig a kínálás, adás alkalmával mi közeledünk más-
hoz, innen a ne, neh indulátszóban a

közeledés mellékfogalma rejlik; a k pedig elavult irányrag. Alapjelentményére nézve a latin dativusnak felel meg (do-adok), miért is valamely tulajdonitást, állítást, vélelét, mondást, nevezést, hivatalra választást, szolgálatra fogadást, valami felé irányulást fejez ki. — Mondattanilag a mondatnak mindig részleges tárgyát jelenti. Pölveszi a nek rag a személyragokat is, — régebben csakis ez alakját ismerték: H. B. foianec, muganec; de már a középkori irodalomban nak alakban is fordul elő. — Mind az egyes. mind a többes ragozott főnevekhez változatlanul kapcsolatik.

A latin dativusnak mondattanilag csaknem azon értelme van, mint a magyar-nek-nak ragnak, a mennyiben a határozottság és czél viszonyát fejezi ki.

Az egyes dativus i-ragát legtisztábban látjuk a személyes névmásoknál: illi, mihi, mely i a régi ei-ből keletkezett: partei, iudiciei. Fennmaradt a mássalhangzós tőknél: color, pedi; az u és e tőűeknél: fructui, dei; az i-tők összevonják: hosti-i, hosti. Az a-tőű szók a régi latinban ai-val képeztek, mely ae-vé lett; az o-tőűek szintén így alkoták, csak hogy ezeknél o-vá lett: domo, ebből domoi, ezen i a görögben mint subscriptum megmaradt.

A többes dativust az i, u, e, és a mássalhangzós tőű szóknál a szanszkritből bevezetett bus képezi; csak hogy a mássalhangzóak többnyire é-t vesznek fel köze: nav-i-bus: homin-i-bus. Az a és o tőűek a bus-ból csak az s-et tartották meg, az eredeti alak azonban az o tőűeknél néha, az a tővel biroknl gyakrabban lép fel: mensis — mensa-is; duobus. ambobus, deabus, filiabus stb.

5. A tárgyeseti t, at, ot, et, ot, rag a személyt vagy dolgot az alany cselekvésének mintegy czéljává, tárgyává teszi.

Mínthogy a tárgyesetben a nyelvtudósok a (hova) viszonyt kifejezve látják, mint Heyse s Pott¹⁾, a magyar tárgyeseti ragot a legkönnyebben a tova régiesen, (ta, ton) vagy, ha inkább tesszik az „oda” szóban találjuk fel.

Mondattanilag vére, mindig kiegészítője a mondatnak.

Első s második személyragos nevek után többnyire elhagyatik: ellopták pénzem; a köznép, sőt az írók nyelvében is találkoznak ily kifejezésekkel: váll-vetve, háztüz- nézni; Dunántúl pedig meg is kettőzik. arasztok, szappantot stb. ²⁾

„A tárgyeset jellemző betűje a szanszkritban, zendben és latinban m, a görögben n. ³⁾ A latin

¹⁾ M. Ak. Sajtár. VI. k. 871. 98. l. — ²⁾ Voss J. Dunántúli nyjárás. — ³⁾ K. W. L. Heyse System der Sprachwissenschaft.

¹⁾ Voss József M. Nyelvtan. V. E. f. 144. l.

nyelvben a mássalhangzón végződő főaljak raga — *em*, az őnhangzón végződőké *m*. — Az *a*, *o*, *u*, *e* tők egyszerűen veszik fel az *m-et*, *alam*, *puernm*, *acnm*, *rem*, — az *i* tőék ingadoznak *em* és *im* között, *hostem*, *sitim*, *tussim*, sth. A mássalhangzón végződők csaknem mind *am*-ot vesznek fel, mely azonban *em*-mé gyöngült: *pedem*, *nivem*, *hominem* stb.

A többes accusativus raga *s*, mely az *a* és *e* tőékhez pusztán kapcsolhatók, *terras*, *dies*, az *i* tőék is felveszik, de ez csakhamar *es*-be ment át: *hostis* — *hostes*, az *u* tők *us-t*, *fructus*, *domns*, — a mássalhangzón végződéket *est* vesznek fel: *naves*. Ezen accusativusi *s* rag legrégibb alakja *ns*, mely a görögben megvolt, de az *n* kikövéseivel az előbbi hangzót megnyújtja; — hogy a latinban hosszú, valószínűleg az egyes számú accusativusi *m* rag kivételének kell tulajdonítanunk.

A semlegesek az accusativust úgy képezik, mint az alanyt.

6.) A távolító-*tól-től* a tárgytól eredést, mozgást fejez ki, — mit az összetétel is mutat tav el; a tav gyöke: *ta*, mely messzeséget jelent, a *v* utóhangot inkább ragozás végett vette fel, mint: *csé*, *csév*, *cséve*; — az *el* pedig még most is távolodást jelentő szócska. Előfordul már a Hll.-ben is; *isten-től*, *gimilectool*. A tőkből szabályszerint járul, személyragozva is használtatik: *tőlem-d-e* stb. Ismeretes a *tu*, *tū* alakja is, sőt Dunántúl, *tu*, *tū* is: *háztu*, *kerettū*.

A latin ablativust csakis e ragképes helyesen visszahúzni; jöllehet néha praepositivus is fejezzük ki.

Az ablativust *at*, vagy pusztá *t* alkotta, mely *d*-vé lett, de ezt körülbelül 200 évvel kr. e. kivetették, miért is a megelőző rövid szótág megnyújtott: *terrad*, *terra*, *altod*, *alto*; *med*, *me*; az *i* tőék, mint az accusativusnál ingadozók s igen óvatosan kell eljárniuk használatában; — a semlegesek s melyeknek accusativusuk *im-mel* van, ablativusban *it*-t vesznek fel. Az *u* tők egyszerűen elvetik a *d*-t: *senatud*, *senatu*. A mássalhangzón végződők ed helyett *e-t* vesznek fel: *elme*. — Meg volt még a latinban a locativus is *i* raggal, e kérdésre hol? mely *i* szintén különféle változásokat szenvedett.

A magyar belviszonyragoknak, mint láttuk megfelel a latin genitivus, dativus s accusativus, mind két nyelv megegyezik abban, hogy ragaikat a névszó után helyezi; de azok alakjára nézve lényeges az eltérés; mert míg a magyarban a ragok változatlanok és határozottak, addig a latinban folytonos változást: *hangszerét*, *gyengitést*, *elcsését* stb. veszünk észre.

Az egyes alanyesetnél a magyarban kétféle tőt ösmerünk u. m tisztát és ragozottat; a tisztá

mindig a tő, a ragozott ellenben már viszonyítást fejez ki, s ezt a latin már önálló szóval kénytelen kifejezni. — A latin egyes alany határozott raggal bír, mely azonban nem tartotta fel magát mindenhol. A többes alany a magyar és latinban önálló raggal bír ugyan, mely a magyarban változatlan, vagy legfőkébb hangvonzati változást szenved, a tőszó azonban többféle változásokat szenved, u. m. hangbővülést, gyengitést, elesést stb. — a latinban maga a rag van átvéve változásoknak, miként a belviszonyragoknál láttuk.

Míg a belviszonyragok a szók közötti szoros kapcsolást jelölik; addig a külviszonyragok, mint nevék is mutatja, a szónak kül, leginkább térbeli (nyugalom v. mozgás), vagy pedig egyéb módosulási (ok, eszköz, cél) viszonyait fejezik ki. A térbeli viszonyoknál e kérdéseket tehetjük: hol? hova? honnan? a mint maradtál, közeledtél vagy távozást kívánunk kifejezni; a többi ugynevezett körülményragoknál e négy kérdés merülhet fel: miért? ok — mivel? eszék-mivé? fordító-miül mutató ragok.

E ragokat valamint a névutókat a latin mind praepositívókkal fejezi ki.

2. Az Ige. Verbum.

„Az ige a beszéd idege, a nyelv legfőbbik alkat része. azon tagja, melyben az összes nyelv croje, képessége nyilatkozik” *) az ige kifejezi az alany cselekvését, szenvedését s állapotainak különböző viszonyait.

A cselekvésnek általán szólva a cselekvő kiható ige, a szenvedésnek a szenvedő, az állapotok viszonyainak kifejezésére a középige felel meg. — A cselekvő és szenvedő igenemnek mind a két nyelvben saját végzetek felelnek meg: — a középnek nincsenek saját végzetei.

Lássuk közelebbről, miként osztályozza a két nyelv igéit jelentmény és alkat szerint.

I. A magyar nyelv.

1.) Cselekvő ige, mely az alanynak határozott vagy határozatlan tárgya kiható vagy magában kihatatlan működő munkásságát jelenti: *ír*, *vár*, *áll*, *ered* (átható és benható.)

2.) Szenvendő ige, mely az alanyak kívülről támadt, vagy belőlről származott kényszerülését fejezi ki: *iratik*, *veretik*; *gyötrődik*, *kinlódik*; (kül és belszenvedő.)

3.) Középigének nevezzük, melyben mind a cselekvésnek, mind a kényszerülésnek eszméje megvan: *gondolkodik*, *verekszik*; *szükkölködik*, *megöregszik*. A magyar középigék számos képzővel rendelkeznek, (ödik, edik, ödik; ozik, ezik, özik; kodik,

*) Imre S. M. Nyelv. III. Évf. 1868. 6. l.

kedik, ködik stb.), melyek jelentményükre legfőnyomban árny különbségeket tüntetnek fel.

Az *n*, mely a régi 3-ik személyben meg volt, most csak a többes harmadik lép fel — a van-t kivéve — az igéknek külön harmadik fajtát nem alkotja.

II. A latin nyelv.

1.) Cselekvő ige (*genus verbi activum*) már eredeti alakjánál fogva cselekvőséget (át v. behatót) fejez ki: *lúdo, precor; dormio, queror*.

2.) Szenvadó ige (*v. passivum*), mely a képzett szenvadó igealakkkal a szenvedésnek jelentését is összekapcsolja: *laudor*.

3.) A latin nyelvnek van még egy igealakja, mely szenvadó alkatú, de cselekvő jelentményű, s ige e kettőt összekötte, sem cselekvő sem szenvadó, a neuról lemond azért is letevőnek (*deponens*) nevezetik: *loquor, hortor*.

A latinigék e nevei a főnevek hasonrszerűsége szerint nevezetnek el, a mennyiben a cselekvő a him-, a szenvadó a nő- s a letevő a semleges nemnek felel meg.

A latin igék, alkatjukra nézve, tekintve az egyes első személyt, kétfélék: *o* és *or* végzetűek, a cselekvők *o* és *or*; a szenvadók és letevők mindig *or* végzetűek.

Az igék ezen felosztásából kivesszük, hogy a cselekvő ige és annak két faja mind két nyelvben egy jelentményű; alkatjukra nézve azonban eltérnek, a mennyiben a magyarban egy, a latinban két végzetelt bírhatnak (*o, or*). A szenvadók a magyarban kétfélék, u. m. kül és belszenvadók; ezek közül a külszenvadók teljesen megfelelnek a latin szenvadó igék egész osztályának, képezetnek a cselekvő áthatókból, magyarban: *atík, tatík*; — latinban *or, ris, tur, végzetelt*. — A magyar belszenvadó s középigék a latinban sem elkülönöztetés, sem saját végzetekkel nem bírnak, s legnagyobb részben a cselekvő beható igék rovata alá soroztatnak. A magyar közép igék, oly számos és finom árnykülömbőségű képzőkkel rendelkeznek, hogy csak körülírás által adathatnak vissza a latinban.

A magyarban a közép igék, és a latin behatók, főleg ha előtéttel kapcsolotnak össze, áthatókká válnak, némi értemény változással: *bőrzik, bebőrz; quiescere* és *requiescere*: *Ét mutata suos requierunt flumina cursus, Virg. Ecl. 8.*

Mindkét nyelvben előfordul az úgynevezett magára ható ige (*v. reflexivum*), melyben az alany cselekvőséget el is túri: jól érzi magát; *laetor* (gyönyörködtetem magamat.) Azon körülmény, hogy a magyarban számos beható vagy közép igét átható gyanánt használhatunk: *boldog élelet él; utolsót hõrgi; sokat vétezik stb.*; vagy hogy a latinban több átható ige beható gyanánt vétetik: *vertere*.

augere stb. következik, hogy „a cselekvésben is gyakran a szenvadással határos bensőség, bele hatás; a szenvedésben is némi mozzanata a cselekvő alanynak sejdíthető.”¹⁾

Igeviszonyítás. I. Módok. Az igéknek mód-, idő-, személy- s szám szerinti módosításait igeviszonyításnak nevezzük, mely, minthogy igeragok (suffixa verbi) által történiik, igeragozásnak, igerahajtásnak (*conjugatio*) nevezetetik. I. A mód (modus) jelenti a létel vagy cselekvés mivoltát, vagyis a gondolkodás azon formáját, mely által az alany és állítmány összekötetik. Mindkét nyelvben kétféle módot ösmerünk, u. m. határozott — *fnitum* — és határozatlan — *infinitum* — módot.

1 Határozott módok.

a) A jelentő mód (*m. indicativus*) kifejezi a valódi tényleges cselekvést, mely a cselekvő szándokától vagy egyéb mellők körülményektől független; *dicsérek, laudo; olvasott, legit*.

b) A parancsoló *m. (m. imperativus)* kifejezi az alany cselekvését, melyet a beszélő okvetetlenül végrehajtatni kíván: *dicsérj, lauda, olvass, lege*.

c) A kötőmód (*m. conjunctivus*) kifejezi az alany cselekvését, mint valamely más gondolattól függőt: (hogy) *dicsérjek, (ut) laudem; olvastunk legyen, legerimus*. A régibb magyar nyelvtanokban a kötőmód már Révay²⁾ két részre osztotta, még pedig az előbbi köt — és az óhajtó módra. — A görög nyelv önállóan bír vele; tulajdonképp pedig csak egy neme ez a kapcsoló mód, melyely többnyire a mondatok egymás alá sorozását fejezi ki. A magyar nyelvben a latintól eltérőleg ösmerjük meg

d) az óhajtó módot, mely az alany cselekvését csak mint feltélesen kívánatot fejezi ki: *irnék, szeretnék stb.*

2. Mind a két nyelvnek azon alakjai, melyek az igékkel csak némileg közös sajátságokat bírnak mint cselekvő s szenvadó idomot, vonatkozást a tárgyra s néhány időre, de a módokat teljesen nélkülözik, az igék névszói alakjainak nevezetnek, mivel a név és ige között közép helyet foglalnak el.

1) Igenév (*participium*), mely a cselekvésnek fogalmát melléknév alakjában fogadja, s azért mind a két nyelvben a cselekvő s szenvadó idomot, néhány időt elfogad, a főnevek előtt jelzőképen áll; — a latinban nem, — szám s eset egyeztetést, a fokragot pedig gyakran elfogadja.

Nyelvünkben az igevevek, amint cselekvést szenvadást vagy állapotot jeleznek, vagy cselekvő, vagy szenvadó, vagy állapotot jelző, — időre nézve jelen, — jövő s mult igeveveket különböztetünk meg.

¹⁾ Imre R. A magyar, görög, latin igealakok. M. Nyelv. III. Kvf. 8. l. — ²⁾ El. Gr. 649. l.

1. Jelen id. igenév, ó, ó képzővel alakul: kaszáló (ember), kaszáló (rét), kékelő (határ).

2. Jövő id. igenév, melyet az előbbi ó, ó a jövő időnek kiterőjével-and-end-del alkot: (könyvet) irandó (tudós); megirandó (könyv), veszendő (kincs).

3. Mult id. igenév a multat kifejező t-raggal képezetik: (sokat) tapasztalt (férfiu), megirt(könyv); eltűnt (élet).

A latin nyelvben négyféle részesülőt ismerünk, melyek közül kettő a cselekvő (jelen s jövő) kettő pedig a szenvedő (mult s jövő) igenemre esik.

1. A csel. jel. id. igenév (part. praes. act.) ns-sel alkotatik, (eredetileg nt és az alanyeseti s) amans, legens.

2. A csel. jöv. id. igenév (part. fut. act.), melynek turus végzetű az alanyt, mint valamit a jövőben végrehajtót tünteti fel: scripturus.

3. A szenv. multid, igenév (part. praet. pass) tus-sal képezetik: ama-tus,

4. A szenv. jövő id. igenév (part. fut. pass)-ndus végzetű a cselekvés végrehajtásának szükségességét fejezi ki, mint gyakran a magyarban is: a levél megirandó, epistola scribenda est.

Figyelmet érdemlő, hogy a latin deponensek az itt elősorolt igenevnek mind a négy alakjával rendelkeznek, mind jelentmény, mind pedig végzetre nézve.

A két nyelvnek igenvelei közt csakis azok végzetére nézve lelünk különbséget, a mennyiben a magyarban három, a latinban négy végzete van; de viszont a m. nyelvben e három végzettel mind a két igenemnek három fődejű igenveit fejezhetjük ki; — a latinban egy esik a csel. jel. időre, egy a mult időre, és a csel. és szenv. jövőre külön-külön egy egy.

3. Az ige határozatlan módja (m. infinitivus) mind a két nyelvben meg van ugyanazon meglhatározással, a mennyiben az ige jelentményét az alanya vonatkozás nélkül fejezi ki. Azonban eltérnek egymástól: 1. a magyarban csak határozatlan jelen van, a latinban ellenben jelen, mult, s jövő; 2. a magyar határozatlan elfogadja a személyragokat, s így alkotja a függő határozaltant (inf. constructus.)

1. A m. határozatlannak raga: ni, p. szeretni, — latinban a határozatlan jelen: amare; amari; mult-amavisse, amatum esse; jövő: amatum esse amatum iri, — melyek mondatlanilag leginkább a, hogy kibagyasá által keletkeznek, s így a magyarban, hogygyal s határozott idővel fejezendők ki.

2. A m. nyelvnek tüggő határozatlanja felvevén a személyragokat, a személyt és számot határozottan fejezi ki: várnom-od-ia stb., de ezek az állomány teljes kifejezésére még valamely névszót vagy igét kívánnak.

Itt megemlítjük az állapotjegyzőket, továbbá a latin gerundiumot és supinumot is.

Az állapjtjegyző a cselekvés. szenvedés, szóval az igék értelmének állapotát fejezi ki. — 1. A vánvén (vave-n,-en határozóképzőkből) mindig változatlan: elmenvén meghoztam, 2. a va-ve állapotjegyző határozó gyanánt áll, a régi magyarban egy birtoki ragokat is vett fel: Tévelygetek nem tudvátok írást (Müncheni Cod.). — Ezeket a latinban mindig részesülőkkel kell kifejeznünk, még pedig a mondat-tani viszonyokhoz képest jelen, mult, vagy jövő idejűekkel.

A latin állapotjegyző (gerundium) az igenvének dum végzetű semlegese, az igehatározatlan-nak felel meg, és a készítés, kellés jelentékével bir: discendum est. — Felveszi az egyes esetek végzeteit, midőn is magyarra a mondat viszonyaihoz képest. hol névutókkal, hol pedig különböző névragokkal adatik vissza.

A hanyattszónak um és u végzetei nem egyebek, mint az ige határozatlanának accusativusa és ablativusa. A magyarban a határozatlan-ni, vagy pedig fellistó ra, re raggal fordítható.

II. I d ő k. Az ige által kifejezett cselekvés vagy szenvedés az alanya nézve az által lesz önállóvá. ha annak a tettek sorában önálló helyet jelölünk ki, azaz, hogy tekintettel a cselekvés tulajdonságaira, kifejezzük, valjon tartott-e a cselekvés, mig egy másik tartott, vagy pedig korábban hajtott-e végre, vagy csak későbbben veszi-e kezdetét?

E különböző viszonyok előállítására használjuk az időt, melynek általán vére a magyar és latin nyelvben három részét különböztetjük meg; u. m. a) a jelen (tempus praesens), mely éppen most történik: irok, scribo, b) a multat (t. perfectum), mely a jelent megelőzi, irtam, scripsi, c) a jövőt (t. futurum), mely a jelent követi: írni fogok, scribam. —

Lássuk a két nyelv igeidőit.

1) Jelen idő, mely a folyamatban levő cselekvés idejét fejezi ki, p. olvasok, lego, t. i. jelenleg. — Nevezetes a jelennek használata a mult helyett, mit a multat élénkítés végett jelenítő képzelem okoz (praesens historicum): Kétrészről riad a kürt és csendülnek az ércsek, vad ropogások után örvény szakad a levegőben s összezarart hangok keverékét hordja sivitva (Vörösm.). — Caesar ea, quae sunt usui ad armandas naves, ex Hispania apportari jubet. Ipse conventibus peractis in Illyricum proficiscitur, eo quum venisset, civitatibus milites imperat certumque in locum convenire jubet. Caes. b. G. V. I. — Kiváló sajátása a magyar nyelvnek, hogy jelen, alakjánál fogva főleg, ha jövőre utaló szó fordul elő a mondatban — jövő helyett használta-

tik: Eljön egyszer az idő, s a tapasztalás égető napja téged is felébreszt (Kölcsy). Ha az én leányom Margit engedőd ez házasságra, és papának áldomása megnyervén, megteszöm amit kérsz. (Margit leg.) — A latinban ritkán si, quum, ubi. stb. szócikkal és imparativussal: defende, si potes. Cic. Phil. II. 44.

2. Félmultidő a multban történt cselekvés tartóságának megjelölésére használtatik. A m. nyelvben kétféle ősmertünk, u. m. a) az ugynevezett körülírt félmult (várok vala, kérek vala), mely a multban gondolt állandóság, gyakoriság és folytonosság kifejezésére használtatik — leírás mult, H. B. . . hug turchucat mige zocoztia vola. — „Ha akarom elma, a nyakadat ketté haraphatom vala”. Pesti G. Elmennek vala, pedig az ő fia is lakodalmát szereznek vala, és elküldének vala, és hugait elhívják vala stb. Károlyi G. Rómában a ker. viágnak fő ura, . . . nagy álmat lát vala. Garay. — E leírás multat magával az imperfectummal fejezzük ki a latinban: Ipsum erat oppidum in colle summo. cuius radices duae unabasque partibus flumina subleuant, ante id oppidum planities patebat; reliquis ex partibus colles oppidum cingebant. Caes. b. G. VIII. 69. 1) A félmult, vagy jelenmult, mely a multban folyó vagy folyónak gondolt cselekvés kifejezésére használtatik, leginkább a történetek elbeszélésére szolgál, s azért elbeszélő műveink csaknem minden lapján találkozunk vele, — elbeszélési vagy történeti multnak (perf. hist. narrativum) nevezetük: — Maga eleibe parancsolá, azért és e szókra fakada: Kazimir fiam, nem kiméllettem költségetem. Faludi Báthory csatarendbe állítá sergét, balfelől egész a Sibót vizéig terjeszté a szász és oláh hadakat, jobb szárnyra pedig a Rumes alá helyezi a székelyeket. Jókai. — A .vala'-val körülírt alak bár igen gyér, de mégsem szokatlan, s jobb bírónknál is előfordul leginkább az általános mult vagy történeti félmult kíséretében. Többnyire mind nyájoknak az tetszikvala, hogy . . . Béli Pálnak nem tetszik a tanács. Eusebesius mentegetni kezdé vala magát, hogy szavainak nem felhel-e meg. Faludi, A szél elhallgatott, a habok is lecsöndesültek, a vizek itélő szellemei megkapták az áldozatot, a kiért felzúdulának vala. Jókai. A latin ezt perfectummal fejezi ki (görög aoristos. Miltiades brevi tempore barbarorum copiis disiectis loca caestellis idonea communivit, multitudine, quamnequam duxerat, in agris collocavit exbrisque excursionibus locupletaverat. Nep. Milt. 2.

3. A multidő (perfectum) a már befeczett, a beszéllés előtt történt cselekvést fejezi ki. A fergeget rózsáimmal hervasztotta. Virág. — Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum. Virg. Aen.

II. 326. — Ezen általános multat az ujjbkkori írók a félmulttal felváltva használják; dacára a nyelv természetéből s a régibb irott emlékekből levont szabályoknak, mindenkép rozsalandó, összezárva felelte a multak jellemt.

4. A régmult. Ha két cselekvény közül az egyik a másikat megelőzi, az előbbi az utóbbira szintén multa névze befejeztett, ez tétetik régmult időbe: már a levelet megirtam vala v-volt. — Pausanias eodem loco mortuus est, ubi vitam posuerat. Nep. Paus. 5.

5. Jövő, mely a beszéllés után kezdődő cselekvőség idejét fejezi ki, a magyarban, mint f. említők ennek kifejezésére a jelen időt is használjuk: Napok fognak napokat váltani: Vajda. Quidquid natum est, morietur.

6. A feltétes jövő futurum exactum, mely a cselekvést, mint jövőben bevégzettet fejezi ki: Valahová menedesz, megyek; s valahol lakozandol. én is lakozom. Münch. Cod. De Carthagine vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. Cic. sen. 6.

Az ujjb írói nyelvcsókás használja a látandék' látandottam' stb. alakokat is, melyeket döntőleg elítélt Hunfalvy J. és Imre S. nem egyebek, ezen alakok, mint halva született korcs fajzatai az idegen nyelvek utánzatának. Ezen meggyőződésre az élő beszéd és a nyelvtörténet vezet, mely ellen nem csak néhány író, hanem a szükség sem bír elegendő erővel *) — A m. t. Akadémia is azon véleményben van, hogy ezen alakokat géink régi egyszerűbb és rövidebb idővel is pontosan kifejezhetjük, ha kérésemet teljesítendéd, helyesen lesz ha kérésemet teljesít vala.

Kézen idők a két nyelvben két részre osztatnak u. m. jelen, mult, jövő, melyeket elsőnek — tempora prima, — általánosoknak, függetleneknek alanyiaknak, — és félmult, régmult s jövőmult, ezeket viszonyítóknak — relativa, mellék vagy tárgyilagosoaknak is nevezik a nyelvészek. Az időket a módok nem bírják egyenlő számmal, így a magyar nyelv a jelentő módban a jelen, félmult, mult régmult és jövő, a kötmódban a jelen, mult s feltétező jövő, az óhajtóban a jelen és jövő; parancsolóban a jelen; határozatlanban szintén a jelen; részesezőben a jelen, mult, és jövő időket bírja. A latinnyelvben a jelentő mód bírja mind a hat időt; a kötmód a két jövőt kivéve a többi négyet; a parancsoló mód csak a jelent; a határozatlan és a részesező (csel. és szenv.) a jelen, mult; és jövőt. Az egyes módok csaknem egyenlő számu időekkel bír-

nak, ha a magyarban a köt- és óhajtó módot egynek tekintjük.

Ami az említett időköt általában illeti, azok számára nézve megegyeznek a nyelvek, használatra csakis a félmultnál térnek el némiképp, a mennyiben a magyar erre két alakkal rendelkezik, miket a latin más időkkel kénytelen kifejezni; továbbá a magyar jelennek használata a jövő helyett, nemcsak latin, de a többi árja nyelvekben sincs meg. A két nyelv között lényeges az eltérés a módok és idők használatára nézve, ez azonban már a mondatbanhoz tartozik.

A módok és idők egymástól való megkülönböztetésére határozott jegyeket bir mind a magyar mind pedig a latinnyelv, melyek jellemző jegyeknek (notae charactericae) és pedig a módoknál módjegyeknek n. ch. módú az időknél pedig időjegyeknek n. ch. temporum nevezetnek.

I. A módjegyek n. ch. modi.

1. A jelentőmódra sem a magyar, sem pedig a latinnyelv nem bir önálló nyelvel.

2. A kötmódnak jegye a magyar nyelvben a várj, kérj, mely azonban csak a jelenben marad meg, már a multban a jel. m. multját használja. melyhez a leszen ige e. sz. 3. sz. legyen alakját használja változatlanul: várt legyen.

3. Az óhajtónak jegye an-en, „mely úgy látszik. nem egyéb, mint az ön-ő személyes névmás p. várna, kérne; — multját pedig a jel. m. multja szerint képezi, hozzá kapcsolván a ‚van‘ ige óhajtó jelenének e. sz. 3. sz.-ét, volna várt volna.

A latin nyelvben e két módot egy rovat a kötmód rovatja alatt tárgyaljuk.

A kötmód jelenjét az, *ē* betű jellemezte, mely azonban egészen elenyészett, tehát amem — ama — i — m.

Félmultját az ige tőjéből és a sum rendhagyó segédigének félmultjából alkotja; csam — eram fm. felveszja conjunctivus *ē* — jét lesz: es — a — i — m — csem, vagy kettőztetve — essem; az esemben az *s* hangcsere folytán *r* — réváltozik; az e kielőketik a tiszta tőhöz kapcsolva lesz a félmult: legerem, amarem.

Multját szintén, a ‚sum‘ segédige conj. jelenétől a ‚sim‘-től alkotja, melyből a f. említett módon erim lesz, s ezt a mult tőhöz kapcsolja: amaverim, rexerim. Régmultját a f. ‚essem‘ és a mult tője alkotja: legissem.

4. A parancsoló módnak jegyét a m. nyelvben a *j* alkotja, mint a kötmódban, miért e két módot a M. Ny. Szótára szükségességi módnak is nevezi¹⁾ ezen *j*-t Révay²⁾ a nógató és biztató *éj*-, *hej*-

ből származtatja; a régiéknél *h* lehelő hang hozzátételével nyomósbitatott. így a Tatrosi cod.: járjh, ne gyeterjh stb. Ezen *j* mind a két módban több hangtani módosításnak van alá vetve.

5. A határtalan jegye a magyarban: *ni*, vagy *a*, *e*, segédhangzóval: *ani*, *eni*: *ir-ni*, *fest-e-ni*. — A M. Ny. Szótára így származtatja, ha a *ni* határozatlan mód főnének kokinthető, akkor talán annyi mint: ‚mi‘; mikor pedig irányzó, talán a. m. ‚ni‘ mutató szócska, vagy az ebből származott *ni* helyrag.³⁾ Az első esetben vannak csak személyragozott alakjai.

A latin infinitívust a jelenidejű tőhöz kapcsolts *se* képezi, mely *s* hangzók között *r* — *r*é lesz, *l* és *r* között pedig hozzájuk alkalmazkodik: *esse*, *amare*, *legere*, *velle*, *ferre*; — multban annak tőjéhez kapcsolatik a *se*, vagy az egész *esse*: *ama-visse*, *legisse*.

6. A részesülő jegye *o*, *o* mely az egyes harmadik sz. névmás: *váro*, *kéro*; — *multa* a jel. m. multjának tőszemélyét használja: *várt*, *kér*.

A latin jelen id. részesülő *ns*, mely *nt*, és az alany *s* jegyéből áll: *amans*; — jövőre a *terrens* végzet szolgál: *amaturus*; a latin hanyatszó *se* vagy *tu* végzettel bir.

7. Az állapotjegyző — *va* — *ve*: *állva*, *kérve* *ván*, *ven*: *állván*, *kérvén*; latinban — *ndus* — *a* um: *legendus*, *a*, um. —

II. Időjegyek (n. ch. temporum).

Ezekre nézve különbözik leginkább a m. ny. a latintól; míg ugyanis a magyar valamennyi időre csak egytőt ösmer, a jel. m. jel. id. e. sz. 3. személyét; addig a latinban több igetót kell felvennünk, melyektől az idők alkottnak; az igetők a latinban erősödési, gyengítési, hanghasonulási, szaporodási, elesési s többféle hangtani változásoknak vannak alávetve; — a magyarban ellenben csakis a f. említett tőt tartjuk szemünk előtt, melyből időinket — néhány hasonulási szabály kivételével — alkothatjuk.

Itt az időjegyek és azok képzésének összevetésében a szoros rendet nem követhetjük, a mennyiben a magyarban a szoros egymásutánt, a latinban pedig az igetöket tartjuk szemünk előtt, „különbön hiú törekvés is volna, mint a M. Nyelvészet megjegyzi, egyik nyelvet a másíknak rájárára vonni, vagy a két s több nyelvekben levő alakokból egymást teljesen fedőket erőltetni össze. Ki tudná például a görög auristosokat, perfectumokat s közép ige alakokat a különböző módok szerint, egyszerű magyar kifejezésekkel visszaadni.“⁴⁾

¹⁾ IV. k. 1836. 533. l. — ²⁾ El. Gr. 1803. 553. l.

³⁾ IV. k. 1867. 845. l. — ⁴⁾ III. 1858. 35. l.

Lássuk 1. a magyar igeidők jegyeit.

A jel. m. jel. ideje semmiféle jeggyel nem bír, a személyragok a tiszta tőhöz kapcsoltnak, melyet ugyanazon mód sídőnek ragatlan alakja felmutat.

2. A félmult időnek jegyét képezi az *a, e*, melyet Révay a *va* gyökből származtat, de mint-hogy itt épen a *va-t* alkotó *a*-nak mult jelentése mutatandó ki, azért a M. Ny. Szótára *) az *a*-nak távolra mutató alapjelentéséből származtatja azt: *vár-a, kér-e*.

3. A mult raga: *t, ott, ett, őtt*, mely a cselekvés befejezésének alapfogalmát mutatja ki, mennyiben alapjelentése a *to, tova* szók jelentésével egyezik: *vájt, hevített, jutott* stb.

4. A régmult, teljesen a mult, a *vala* vagy *volt* hozzáadásával.

5. A jövő, mint *f*. emlitők vagy a jelennel pótolatik, vagy pedig a határtalan *m.* és a fog-gal körülírva használtatik.

6. A jövőmult időjegye: *and, és*, mely az *an, en* olyaná levisi igéket alkotó, *and* és a tevési *d* (= *t*) képzőkből alakult: *and — an-d; end — en-d, p. várand, kérend*.

II. Latinban az egyes idők önálló időtővel bírván, ezen csoportok szerint tárgyaljuk őket.

1. A jelenidői tő. — a) A jelenidőben az ige erősödést vagy hangbővülést vesz fel, mely a tartósságnak fogalmát látszik kifejezni, így a mássalhangzón végződők *t*-t vesznek fel: *leg — i — s, leg*; mások kettőzést: *gigno, geno*-ból; némelyek *n* vagy *t*-t: *frango, fractum; scindo, scid; plecto, plaga*. —

b. A félmultat *ba* szócska jellemzi, mely valószínűleg a *fu* gyökből keletkezett, mássalhangzón végződő tőknél hangzó segítségével: *amabam, leg-e-bam*.

c. A jövő igen közel áll az imperfectumhoz, mert jellemző jegye a *bi* szintén *fu*-ból eredett, mely régebben valamennyi igenél használtatott, mint ezt a *dicbo, audibo* fennmaradt alakok is bizonyítják, de később csak az *a, e* tőnek tartották meg: *ama-bu, monebo* ezen *bo* összevonás a *bio*-ból, melynek *i*-je, mint a jövőnek valódi jelleghangzója a többi személyeknél, fennmaradt. — A többi igék a *conj. praesentis* től vették a jövőt: *legam, audiam*.

2. A mult idői tő. — A mult a latin nyelvben négy módon alkotatik; *u. m.*:

a. *e v* vagy *u* jelleghangzó által: *lauda-v-i, mon-u-i*;

b. az *s* jelleghangzó által: *man-s-i, teg-s-i*;

c. a tő hangzójának megnyújtásával: *legere, legi*;

d. az első szótag kettőzésével: *tondeo, to-tondi*.

A régmult és a jövőmult a mult időtől alkotatik eram és ero szótagokkal: *amaveram, amavero*.

A módjegyeknél azon feltűnő különbségeket vetjük észre, hogy a magyarban tisztán a jel. m. a latinban pedig a jel. és parancsoló módok módjegynélküliek. A kötőmód módjegye a magyarban *j*, mely néhány hasonlósá kivéve megmaradt; a latinban *i*, mely azonban elnyomatott. Az óhajtó jelen a magyarban *an, en*, a latinban (kötm. flm.) már a *fu*o segédigével alkotatik; a kötm. mult és régm. a magyarban a jel. m. multjával alkotatik, hozzá kapcsolatván a segédige önállóan és változatlanul; a latin szintén a jel. m. multjával és a segédigével alkotja, de e kettő egy egészszé olvad össze. — A határozatlan és részesülők mindkét nyelvben önálló jegyekkel alkottnak.

Az időkre nézve a magyar jel. i. semmi féle jeggyel nem bír; a latinban sincs ugyan jegy, de vannak egyes hangtani változások, melyeken az ige-tőnek át kell mennie, hogy a jelen időt alkotassa. Félmultban a magyar a távolra mutató *a, e, t*; a latin a *fu*-ból lett *ba-t* használja. — A magyar multnak állandó jegye a *t*; a latinban a mult az ige-tőt többféle, az idő messzeségét magában rejtő hangtani változásoknak veti alá. — A régmult a magyarban a multtal és a segédigével önállóan, a latinban pedig a segédigének a tővel való összekapcsolása által alkotatik. — A jövőt a magyar vagy körülírva használja, vagy a jelennel pótolja; latinban a *bi* jeggyel alkotja. A jövőmultat a magyar *au-d* raggal, a latin a mult tővel összekapcsolt segédigével alkotják.

III. Személyragok. Mielőtt a személyragokra áttérnénk, szükséges, hogy meghatározzuk, mit értünk az ige-tő alatt? Igető (primitivum verbi) nyelvünkre a pusztá ragatlan ige, vagyis a jel. m. jel. idejének e. sz. 3. személye ik nélkül, mint: *vár, kér, es (ik)* stb. Ez ige-tő a különböző viszonyítások kifejezésére felveszi az igeragokat (suffixa verbi,) melyek jelentésekre nézve mód, és idő s személyragok; a mód és időragokról már f. szólottunk, hátravannak a személyragok. melyek a szám és személynek egymástól való megkülönböztetésére szolgálnak. *p. várok, e. sz. l. sz., vártok tsz. 2. sz.* — A személyragok jobbra a személyes névmásokból keletkeztek s legtisztábban a birtokos névmások ragaitban vannak meg, melyek azonban az ige-tőnek különféle jelentmény szerinti viszonyítására különféle alakban jelenhetnek meg, e különféle alakok szerint háromféle igeragozási alakot ösmertünk nyelvünkben. E három igeragozási alak meghatározására van másodsor

*) El. Gr. 1808. 534. I. — *) I. k. 6. I.

szükségünk, hogy a személyragok terén annál biztosabban mozoghassunk.

A magyar nyelvben három igeragozás van: 1. alanyi, az alanyban maradó s legalább nem határozott tárgyra ható igeiknél; 2. tárgyi, a határozott tárgyra ható igeiknél; 3. alanytárgyi másképp szenvedő, azon igeiknél, melyekben az alany maga van a hatásnak kitéve; — másképpen az elsőt határozatlanul vagy egyszerű, a másodikat határozott vagy tárgyi, a harmadikat ik-es alakú vagy magára ható ragozásnak nevezik a nyelvészek.

Az igeinek e három ragozási alakjában egyedül a személyragok változnak; a mód és időragok pedig mindenik alakban ugyanazok maradnak.

A személyragok együttléve ezek:

	Egyes szám	többes szám
1. személyre:	ém, ék;	ük, ünök;
2. "	ed, esz, ál;	etök, ték;
3. "	o, ön, ik;	ék, önök;

ezek közül az alanyi vagyis határozatlan ragozásra esnek ezek: ék, esz, ön; ünök, tek, önök.

1. Az egyes számú első személy raga a *k*, ön hangzókkal: ok, ek, ök; ez a multat kivéve minden időben képviseli az első személyt. Az *én* személyes névmásból származtatható le, hol „vagy azt kell hiánunk, hogy az *n* — be, mint orhangba is könnyen szokott torokhang vegyülni: *eng v. enk*, vagy pedig *ezen* névmásnak ez törzsében a *z* hang ment által torokhanggá, mint . . . magában a magyarban is: zavar és kavar“. ¹⁾ A jel. m. jel. id. lesz: vár-ok; fm.: vár-a-ék = vár-ék; multban a nyelvérték ösztönszerűleg inkább az *m* — et használja: vár-t-am; jövő: vár-and-ok; köt és parancsoló m.: vár-j-ak; óhajtó m.: vár-na-ek.

2. A második sz. raga az: sz. önhangzókkal: asz, esz: és *l*, önhangzókkal: al, ál; el, él, a *te* sz. névmás képviselője, mely az egyes 2. személyben *szé, sze*, alakban is előfordul: jer-sze — jerte; addszá stb.; rokon a latin *as, es*, és *s* — sel. Ezen alak azonban csak a jelen és jövő alakoknál használatik, a többi időkből *l*, mely a *la*, *lá* figyelmeztető szókból leli alapját. Jel. i.: vár-sz.; fm.: vár-a-al = várál; mult: vár-t-al a régi codexekben; most csak tájilag; írói nyelvben várál; jövő: várandasz; köt és par. módokban a 2. személyben leljük az időtöt; óhajtó jelen: vár-na-al = várnál.

3. A 3. sz. a tiszta tőt tünteti elő, ez régenten *n* — nel végződött, mely napjainkig fentartotta magát: lesz — en, tesz — en stb.; — a többi időkből pedig az időtöt: vár-a; várt; — kivéve a köt- és

par. m. 3. személyét, hol — n, en, én, ön ragokat, mint az ő = ön képviselőjét veszen fel: vár-j-on.

4. A többes sz. 1. személyének raga — *nk*, önhangzókkal: *ünk, ünök*; régiesen: *enk*, mely a *mink* képviselője, ez ismét egyenlő az *én* — nel és *k* — vel, mely a többes jegye; az *m* pedig vagy előtét vagy az *én* kettőztetéséből keletkezett ily formán *én* — *énk*, az első *e* elestével az *n* — nek *m* — mé változtával: *ménk* = *mink* ¹⁾; idői lesznek: vár-unk; fm. vár-a — ank = váránk; m. vár-t-unk; várandunk; vár-j-unk; váránk.

5. A 2. sz. raga *t* — *k*, önhangzókkal: *tök, tek, tők*; közbeszurattal: *atök, etök, ötök*; a *tök* több. sz. személyes névmásból keletkezett, mely a *te, ti* és a *k* több. rágból van összetéve: vártok; vára-o-tök = várátok; m. vár-t-a-tök; vár-and-o-tök, vár-ja-tök, várátok.

6. A 3. sz. — *k* és *n-k*, önhangzókkal: *ök, ek; nak, nek* közbesznttal: *anak, enek*; mint az *ök* és *önök* képviselői: vár-nak, vára-an-ak, vár-t-an-ak = várátok, vár-j-an-ak, vár-na-an-ak = váránák.

Másodszor a tárgyi vagyis határozott ragok: *em, ed, ó*; *uk, etek, ek*. Ezekhez a *tó* ige mellett a tárgyra mutató *a v. e.* mindenütt meg van, mely azonban ragozásban *i* vagy *j* vé lett, sok esetben pedig nem is hallatszik.

1. Egyes sz. 1. sz. raga az — *m*, önhangzókkal: *am. em, ém, om, óm*, mint az *én* — nek képviselője: vár-i-om = várom; vár-a-i-am; — vár-ám; vár-t-i-am = vártam; vár-and-i-om = várandom; vár-i-am = várjam; vár-na-i-am = várnam.

2. Második sz. raga: *d*, önhangzókkal: *ad, ed, od, öd* a *te* képviselője: vár-i-od = váród; várád; vártad, várandod, várjad vagy várjád, várnaád.

3. Harmadik sz. raga: *j* és *ja*: várja; várá, várta, varandja, várja, várna.

4. Többes sz. 1. sz. *k* és *j-k*, önhangzókkal: *uk, ük, juk, jük*, a *mink* képviselője a *j* — vel, hol az *n* — főgyelem fordítottan a *j* — kiesett: vár-j-uk, vár-a-i-uk = várók. vár-t-am — uk = vár-t-a-uk = vártuk, várjuk, várnök.

5. Második sz. *t-k* és *j-t-k* vagy *it-k*, önhangzókkal: *átok, étek és játok, itek*, a *tik* képviselője, vegyest *a, e* vagy *j*, *i* elemekkel: vár-ja-atok = varjátok; vára-ja-tok = várátok; várt-i-atok = vártátok; vár-j-i atok, = várjátok; várna-i-tok = várnatok.

6. Harmadik sz. — *k* és *j-k* vagy *i-k* ön-

¹⁾ M. Ny. Szótára. Előbeszéd. 154. P

¹⁾ U. az. 160. l.

hangzókkal: ák, ik és ják, jék: várják. várák, várták, várják stb.

Itt meg kell említenünk az első személynek a másodikra, mint tárgyra hatásnak — *l* alapját, mely minden idő — *s* módban előfordul: verlek, verélek, vertelek, verjelek stb., hol az *l* mint 2. sz. raga az elsővel a *k*-val egyesül.

C. Az alanytárgyi vagyis szenvedő igeragozás. A többes számban egyezik a határtalan ragozással. Egyes sz. első személynek minden mód s időben raga az *m*: lakom, lakám, laktam, lakjam, laktám. Második személynek mindenütt az *l*: lakol, lakál, laktál, lakjal, laktál. Harmadik személynek — a multat kivéve az *ik*: lakik, lakék, lakotk, lakják, lakték. — „Ezen *ik* vagy maga a fordított ki névmás . . . vagy pedig mint már Révay is észrevette, a harmadik személyrag rokonmása, mi már abból is kitünik, hogy a régiék némely igék után felváltva használtak: eszen, eszik; aloszon, aloszik; fekűszön, fekűszik¹⁾. Ebben az en ön 3. sz. névmás, e szerint tehát az *ik* alapjelentése a harmadik személy, mely általában az igéknek magára ható jelentést ad. —

Az igeragozás e három alakja szerint az igék jelentémszerint beoszthatók, még pedig a határozott alaku ragozást csakis az átható alaku igék fogadják el, a határozatlan azon iktelenek, melyeknek határozott tárgyuk nincs, az ik-es alaku ragozást az ik-es azaz a közép és szenvedő igék veszik fel. — Minthogy azonban a határozott és határozatlan alaku ragozást, bár külön végzetekkel bírnak, csakis az ik-telen tőalakú igék fogadják el, azért ezt ik-telen, a másikat pedig ik-es tőalaku ragozásnak nevezhetjük. — Az ik-es igékben, mint említők, az ik mindenkor az alanyra hatást fejezi ki, mely hatás, vagy magából az alanyból — közép ige — vagy pedig kívülről szenvedő ige — cred, mely utóbbi esetben mintegy történik vagyis tétetik valami az alanyval; miért szüksége van bizonyos képzőre, mely e tevést kifejezze, ezen képző az *nt*-et vagy *t*-et, a tesz facit igének ferdejé, mely az alanyra ható ik-kel összetéve alkotja a szenvedő végzetet. A szenvedő igeragozást nyelvünkben inkább végzetétől nevezik el ik-es ragozásnak.

A latin nyelvben az igék tőjénél figyelmet érdemel azok végzése; némelyek néma, mások folyékony mássallangzóval, ismét mások: a, e, i, u önhangzókkal végződnek leg, duc, al, ama, doce, audi, acu. Az igetőknek e különböző végzetei szerint a latinban 4 igerhajlítást (conjugatio) különböztetnek meg. Azonban e különböző igetők min-

dig ugyanazon személyragokat veszik fel, így több alaku igerhajlításról nem szólhatunk, miként a magyarban; — hanem mint ott — a jelentmény szerint — ik-telen vagyis cselekvő és ik-es vagyis szenvedő igeragozásról szólottunk, úgy itt cselekvő (activa) és szenvedő (passiva) hajlításról lesz szó.

Mindkét igeidomnak jelen s kötmódbeli végzetei;

egyes szám,	többes sz.
1. o. m. i, r;	(i)mus, (i)mur;
2. (i)s, (s)t, (e)ris	(i)tis, (s)tis, (i)mini;
3. (i)t, (i)tur;	(u)nt, (erunt,) (u)ntur;

A parancsoló módnak kivételes végzetei vannak:

egyes szám.	többes szám.
2. a, e, l, (i)to, (e)re, (i)tor;	(i)te, (i)to, (i)mini;
3. (i)to (i)tor;	(u)nto, (u)ntor.

A zárjelbe tett hangzókat elnyeli az öket megelőző hangzó, kivéve, az u-t, lesz tehát: ama-is—amas; doceant—docent, de punit, legis.

Lássuk először a csel. igeidomnak végzeteit.

1. Az egyes sz. 1. sz. végzetei: o, m, i; ezek közül az o és m a jelen időt, az i pedig a mult idői töre esik. — Az e. sz. 1. sz. ragát eredetileg a mi képezte, ebből az i lekopása után megmaradt az m, mely, hogy az alany bensőségére, és így különösen az első személyre vonatkozik, a hangnak természetes jelentőségében fekszik, mint f. Heye nyomán megjegyeztük; ez m az a, e, s részben az i után is fentartotta magát, tehát lesz a fm: ama-ba-m; kötm. j. am-e-m, fm. ama-re-m; a jel. m. jel. időben az o az a tőü igéknél am helyett látszik állani, mely később az analogia szerint a mássallangzó és e, i tőü igékre is átvitetett, ¹⁾: am-o, mone-o, leg-o stb. szintígy a jövő a jövőmultban: amabo, amavero; a mult i-re megy ki, régente ei volt i — ei, Schleicher ezt eimre viszi vissza; feci — feci. Par. módnak nincs első személye.

2. Második személynek raga a parancsoló val együtt: (i)s, (s)i; a, e, e, i; (i)to; az én-nek a tu. jelentős ellentéte: ama-s, amaba-s, ama-bis, am-es ama-re s; a jel. m. multja egy ti ragot kapcsol az ishez; ama-vi-s-ti, ama-ve-ri-s amavisses a parancsoló módot a megerősödött vagy a tisztá tő alkotja: ama; van a parancsolónak egy másik alakja, mely to-t a tu-ból vesz fel; ama to.

3. Harmadik sz. raga: (i)t, (i)to; mely t

¹⁾ M. Nyelv Szótára Első rész. 155. l.

¹⁾ Lat. Schulgramm. Wüb. Weissenborn. Eisenach. 1838. 100. l.

a talis-sal áll kapcsolatban: ama-t, ama-bat, ama-vit, ama-vera-t, ama-bi-t, ama-e-t, ama-ret ama-veri-t, ama-visse-t; par. m. ama.-to.

4. A több. sz. 1. sz. raga: (i)mus; mely valószínűleg m — én és is — ő-ből van össze téve: ama-mus, ama-ba-mus, ama-vi-mus, ama-vera-mus, ama-bi-mus, ama-e-mus, ama-re-mus, ama-veri-mus, ama-visse-mus.

5. Második sz. (i)tis; (stis); par. (i)te. (i)to-te, mely tu + s-ből keletkezett: ama-tis, ama-ba-tis; a mult itt is eltérőleg alkotatik a tis elé is-t kapcsol: ama-vis-tis, ama-veratis, ama-bi-tis, ama-e-tis, ama-re-tis, ama-veri-tis. ama-visse-tis; parancsoló ama-te, ama-to-te.

6. Harmadik sz. (u)nt, (erunt), (u)nto; hol a t elé egy n járult: ama-nt, ama-ba-nt; a mult még r-et is vesz fel: ama-ver-unt, amaverant. ama-b-u-nt, am-ent, amarent, amaverint, amat vissent, amanto.

Mint említettük a cselekvő igenél az alany mindig a cselekvő állapotban létezik; — de az alany gyakran szenvedővé is tétetik, ha akár saját, akár más cselekvése hat rá; ezen alanyra hat'y cselekvést kifejezi a visszaható névmás se, mely az igéhez kapcsolatván annak visszaható erőt kölcsönöz, p. laeto-se, amo se; azonban a a hangtan szabályai szerint az s két hangzó közt r-ré lesz, a szó végén pedig az e kicsik s keletkezik: lacto-se s amose-ből: laetos, amos; laetor, amor. Így mint látjuk az or-nak eredeti jelentése visszaható; de minthogy az alanyra hathat az oly cselekvés is, mely kívülről jó, ennek megjelölésére szintén az or szolgált, mely auuyival könnyebb volt, mert ha a cselekvést előidőző alany megnevezve nincs, a cselekvést szenvedő tárgy önmaga vagy mások által látszik szenvedő állapotba tétetni: laetatur, örömben érzi magát, önmaga vagy mások által. Ez utóbbi jelentmény a szenvedő, mely mint uralkodóbb egyszerűsmerk, minthogy az emberen inkább kívülről esnek hatások. az egész idomnak elnevezést adott.

Személyragaira nézve meg kell jegyeznünk.

1. Az egyes sz. 1. sz. raga, mint már említők se, hol az s r-be megy át, az e pedig kicsik; lesz tehát amo se-ből amor, ama-b-or; — minthogy az m meg nem állhat az s vagy r előtt. szintén kilökötik, s lesz ama-bam-se-ből ama-bar-c, ama-bar; így: amer, amaror.

2. A 2. sz. i. kapcsolóval alkotatik, így: ama-s-i-se; s a hangzók között r-be megy át, az e pedig kicsik: amaris; ama-ba-s-i-se, ama-baris, ama-baris, ameris. A parancsoló a szintén a se-t vesz fel: ama-se, amare; amator.

3. A 3. sz. köthangzóul u-t vesz fel, lesz tehát: amat-u-se, amator, amabatur, amabitur, amatur, amaretur.

4. Többes sz. 1. személynél figyelemre méltó, hogy a latin két egyenlő mássalhangzót nem tűr meg egymás mellett, lesz tehát: ama-mus-se-ből az e elesése után: amamur, amabamur, amabimur amemur, amaremur.

5. A második sz. mini a mous, minus, részeseülői ragból vétetett, valószínűleg azért, mert az amatisből keletkezett amatur már egyéb jelentményben használtatott, lesz: amamini, amabamini, amemini, amaremini. —

6. A harmadik sz. u köthangzóval lesz: amant-u-se, amantur, amabantur, amabuntur, amentur, amarentur.

A szenvedő multak a latinban körülírva használtatnak a multidejű igenév és a segédigék nek megfelelő alakjából.

Vannak azonban, mint az igék felosztásánál említők, or-ral végződő igék a latinban, melyek tárgya kibató értékennyel bírnak, az úgynevezett letevők (deponentia), szintén ezen minták szerint hajtogattatnak, az igeneveket kivéve, mint azt az igeidőknél megemlítettük.

IV. Szám. Az igében a személyragok nemcsak azt fejezik ki, melyik személyről van a szó? hanem azt is, egy-e vagy több az alany, a kiről valamit állítunk; — e szerint egyes és többes számot különböztetünk meg mind a magyar, mind latin nyelvben. — Száma ugyancsak a személy és dolognak van, de minthogy személyragok kapcsolatnak az igékhez, a személylyel együtt kifejezik a számot is.

Ha a két nyelvnek személyragait és az igéknak azokon alapuló viszonyításait figyelemre méltatjuk, észreveszszük, hogy a latin cselekvő igehajtogatásnak a magyarban kétféle igeragozás felel meg, a mint a tárgy, melyre a cselekvés kihat, határozott vagy nem; — a két, határozott és határozatlan alak személyragai közti rokonságot igyekeztünk kimutatni, ezek és a latin személyragok. minthogy mindkét nyelvben a személyes névmásokból veszik eredetüket, némi egyezést is mutatnak fel: szeretek — amo, szeretsz — ama-s, szeret — ama-t; ezeretünk — ama-mus, szerettek — amatis, szeretnek — ama-nt. A személyragok még jobban megégyeztetetők azok leszámaztatása által, továbbá a számos alakulásokból, melyeken viszonyítás folytán átmennek, így: az e. sz. 1. sz. m-je a latinban elesett, a magyar határozott alakban meg van; a 2. sz. raga a latinban s, mely a magyarban is fellelhető; a 3. személynél eltérők, a mennyiben a magyarban vagy

a tő-, vagy ik-kel végződik; melyben az őn névmás lappang; latinban a talisból eredt *t*. Többes sz. 1. sz. *nk* és *mus*, hol *n* és *m* az 1. sz. *k* a magyar többes, a latin *s* pedig az is-ből eredt; a 2. sz. *tek* és *tis* egészen mint az első személy a 3. sz. ragai: *nak* és *nt*, hol a magyarnak *n*-je a 3. sz. *k*-ja pedig a többes sz., latinban a 3. sz. képviselő-*t* egy *n*-t vesz fel, mely az árja nyelvekben a sokaság kifejezője. E személyragok uralkodnak a jelentő, köt és parancsoló módban, mely utóbbinak első személyét mind a két nyelv a mód természeténél fogva nélkülözi.

A szenvedő ige a magyarban az *at* et *v. tat* tet miveltető igeeképzőből alkottatik, mely a latinban *curat*, *iubet*, *fieri facit*-tal fejezhető ki, *p. ir-at*, *curat scribi*; ehhez kapcsolatik az őn sz. névmásból keletkezett ik visszaható erejű képző, mely az alanyra hatást fejezi ki, akár kívülről, akár belülről jöjjön is az. — Latinban szintén vissza ható névmás a *se* alkotja a szenvedő igtét, de a miveltető nem járul hozzá; — a latinban a szenvedő igeahajlítás a cselekvőből alkotatik ugyan, de a hangtani változások, u. m. hangcsere, hangelvetés és bővítés itt úzik legsűrűbben könnyű játékaikat.

A magyar igeragozásnál figyelmet érdemel a hangvonzat, mely a latinban nem fordul elő: a mássalhangzón végződő igeék, mássalhangzóval kezdődő ragok előtt kőhangzót vesznek fel: gyűjt-ő-tők, collig-i-tis.

Az igeragozás ezen általános szabályaitól eltérést képeznek mind a két nyelvben: 1. a rendhagyó. 2. a személytelen; 3. a hiányos igeék.

1. A rendhagyó igeék (verba anomala), a magyar nyelvben három főpontra nézve térnek el a rendes igeék ragozásától; és pedig mássalhangzójukat vagy elvetik, vagy másra cserélik, vagy a hosszú tőt megrövidítik. E szerint felosztjuk rendhagyó igeinket 1. *gy* enyészőkre; megyen, vagyon; 2. *sz* enyészőkre; lesz, tesz, vesz, hisz visz; eszik, iszik. nyugszik; 3. ékvesztők; ró, ro-v-ok, vi, vi-v-ok.

A latin ny. rendhagyó igei nemcsak négy hajlítás valamennyiétől térnek el, hanem magok között sem oszthatók be határozott osztályokba. Ide tartozik a következő 11 ige: *sum*, *possum*, *edo*, *fero*, *volō*, *nolo malo*, *eo*, *quco*, *nequeo* és *fiō*.

2. Azon igeék, melyek személyragokkal nem rendelkeznek, személytelen igeéknek (v. impersonalia) nevezetnek: *havasik ningit*; *esik*, *pluit*; *napalodik*, *luciscit* v. *luciscit*; — vannak mind a két nyelvben ismét olyanok is, melyek a névmások egyes alakjait magukhoz felveszik, s így a harmadik személyű alakkal mind a három személyre vonatkozhatnak; *nekem* - *ed*, - *i*, *ünk*, - *tek*, - *ik* fáj, *illik*, *kell*, *szabad*; *előttem* rémlik; *velem* történik, stb. — *me*, *te*, *nos*, *vos* *miseret*, *piget*, *puget* *alicuius facti*.

Ide tartoznak 3. a hiányos igeék (v. defectiva), melyek csak bizonyos mód és időkbén vagy személy és számban fordulnak elő: *nincs*, *nincsenek*; *jer*, *jere*, *jertek*, *jersze*, *jerünk*; *ne*, *nesze*, *netek*, *nesztek*; — latinban az: *ajo*, *inquam*, *fari*, *coepi*, *memini*, *novi*, *odi* igeék.

Pfeiffer Antal.

Tanszerek szaporodása a lefolyt tanévben.

Nagy- és Kis-Kanizsa városok közönsége, mint az intézet fenntartója, e tanévben 450 frtot fordított a taneszközök szaporítására. Ezen kívül a nagykanizsai takarékpénztár is 20 frtnyi adománnyal járult a természettani- szertár felszereléséhez.

1.) A tanári könyvtár számára szereztetett: 13 kötet tankönyv; Mommsen-Römische Geschichte. és következő tudományos folyóiratok: Földtani Közlöny, Budapesti Szemle, Tanáregyleti Közlöny, Magyar Tanügy. Poggendorf's Annalen der Physik und Chemie. — Ajándékoztak: A m. tud. Akadémia saját kiadványaiból 31 füzetet. — A Franklin társulat hat kötet iskolai könyvet. Aigner ur 3 k. isk. k. Lampel ur két kötetet. Heinecke ur egyet. Pap János tanár saját növény és ásványtanát. Pauer Ernő II. oszt. tanuló Bitnitz Lajosnak — A magyar nyelvbeli előadás tudománya című könyvét. Gyórfy János ur saját munkáját: Iráuyeszmék a nevelés köréből. A vallás és közközt. m. kir. miniszterium: A m. kir. honvédelmi miniszterium működése 1867 — 1872. Unterrichts Statistik des Königreiches Kroatien und Slavonien. A m. kir. József megyetemtől: Beszédék ugyanazon egyetem megnyitásakor 1872/3-ik, és 1873/4. évben. A nemzeti múzeum igazgatóságától: A nemzeti múzeum képcsarnokának lajstroma. A kolozsvári egyetem-től: Három beszéd a kolozsvári egyetem megnyitása alkalmából 1873/4. Tanrend a kolozsvári egyetemen 1873/4. nyári szakúra. Zilahy S. urtól: egy iskolai könyv. T. Belus József polgármester urtól: A magyar nyelv szótára, 6 kötet. Bajza összegyűjtött munkái 2 k. R. Wagner, Die Chemische Technologie. — A Stöckhardt Die schule der Chemie.

A legmélyebb hálával jegyezzük fel e helyen is, hogy főt. Kottke Nándor ur a gymnasiumnak volt nagyrédemű igazgatója, a tanári könyvtár számára 215 kötetre menő tudományos becsü munkákat ajándékozott; melyek közül tér szűke miatt csak néhányat említhetünk: Held und Corvin, Weltgeschichte. 5 k, Horváth M. Magyarország függetlenségi harcának története. 3 k. u. a. Huszonöt év Magyarország történetéből 2. k. Szalay László, Magyarország története 5 k. Dr. Petermann, Mittheilungen über Erforschungen der Geographie 1865 — 1873. 10. k. Das Buch der Erfindungen. 6. k. Westermann,

Illustrirte deutsche Monatshefte 1856 — 1873. 29-k. Vörösmarty, Kölcsey, Kisfaludy Sándor, Minden munkái stb.

2.) Az ifjúsági könyvtár ez évi gyarapodása 70 kötetre megy, melyek a növendékek által fizetett használati illetményekből szereztettek. Ezen kívül ajándékoztak e könyvtárnak: ft. Kottke Nándor úr 52 kötet könyvet, t. Belus József polg. m. úr Beöthy Zsigmond összes költeményeit, Vónky Pál tanár 1 k., Fuchs I. tanár 3 k., t. Mihály I. E. ur 1 k., Vojnics Istv. VIII. oszt. t. 2 k., Pauer II. oszt. t. 1 k.

3.) Az éremgyűjtemény számára ajándékoztak: T. Lengyel N, ur 1 db. ezüst egy db. arany pénz ezüst tokba foglalva; t. Wagner K. városi tanácsos ur 10 db. ezüst és 21 db. rézpénzt; t. Lovák Ede ur világhíallítási emlékérmét; egy somogyi ref. lelkész 1 db. ezüst pénz; t. Bosnyák Gusztáv ur 3 db. régi pénzt; t. Wajdits József ur 1 db. emlékérmét, 4 db. török, 2 db. orosz és 1 db. régi ezüst pénzt, t. Szóke Endre gym. tanár ur 9 db. rézpénzt; t. Alleker Lajos gym. tanár ur 58 db. pénzt, 1 db. emlékérmét és 4 db. bankjegyet; Breuer Miksa VIII. oszt tanuló 23 db. pénzt;

4.) A természetrajzi gyűjtemény a lefolyt tanévben jelentékenyen szaporodott. Ugyanis vétel utján szereztetett egy tíz példányból álló csontváz-gyűjtemény; továbbá egyesek részéről következő adakozások történtek: Horváth Mihály. I. oszt. tanulótól: Magány veréb (Passer solitarius). Steinbeck Béla, IV. oszt. tanulótól; Fekete szörcea (Fulica atra), Rác Kálmán IV. oszt tanulótól: Énekes rigó (Turdus musicus), t. Micheller N. honvéd főhadnagy urtól: Biborfejű kajdász (Psittacus domicella), ns. Varga Imre honv. alezredes urtól: Barna kucsfő (Cebus apella) A nagykanizsai vadásztársaságtól: Közöns. borz (Meles taxus) t. Pongrácz Adolf urtól: Vadmaeska (Felis catus). Lép rigó (Turdus viscivorus). Hegyipinty (Fringilla montifringilla). 2-pld. Közöns. evet (Sciurus vulgaris), Cserszajkó (Garrulus glandarius). Közöns. fülbő (Otus vulgaris). Csergő szarka (Pica caudata) Zöld barkály (Picus viridis). 2-pld. Dobos gémmé (Ardea stellaris). t. Kovács János szolgabíró urtól: Vándor sólyom (Falco peregrinus). Hölgy menyét (Mustela erminea). Főtiszt. Dolmányos György urtól: Éti pele (Myoxus Glis). Kovacevics Ferencz, II. oszt. t.: Ökörzem. (Tro-

glodytes parvulus). Dittrichstein Árpád I. oszt. t. Közöns. sún. (Erihaceus europaeus). t. Hajgató Sándor urtól: Vizi guvat (Ralius aquaticus). Méhes Kálmán IV. oszt. tan. Zöldlábú viziram (Totanus glottis). Közöns. Csóka (Corvus monedula). Bibicz (Vanellus cristatus); Lappantyú (Caprimulgus europaeus). t. Bosnyák Gusztáv urtól: Éji gémm (Ardea nycticorax). Müller Lajos, V. oszt. t. Mezei pacsirta (Alauda arvensis). Tövisszuró gébics (Lanius collurio). Vörhenyes gébics (Lanius rufus). Botfv. Károly IV. oszt. tan. Közöns. Héja (Astur palumbarius). — Ezekhez járul egy házi egér (Mus musculus). — t. Mészáros Sándor urtól: Fehér Gólya (Ciconia alba). Összesen: 9 emlős és 25 madár, melyeket az intézet számára Pintér Elek tanár tömött ki.

Egyéb adományok. Tárnok Alajos urtól: Tengeri rák (Astacus marinus). t. Valbach Mór urtól: Aragonit-csoport. Fattinger Károly, I. oszt. t.: Buránytörzs. Rauch Zsigmond, I. oszt. t.: négy lábú liba. Eperjesy Dezső, VII. oszt. tan. 2-pld. Csemege szörbencs-menyűt (Ostraea edulis).

5. A vegytani laboratóriumba részint új anyagok szereztettek, részint a fogyasztás pótolgatott.

6. A természettani szertárba vétel útján szereztettek: körtés légsúlymérő. Foucault-féle röpgép, Melde hangvilla-készüléke, két hangvilla szekrónyok. Ingenhauss készüléke a hővezetéshez, kocka alakú rézedény a hősugárázhoz, kúptükör 4 képpel, hengertükör 4 képpel, szintelenítő hasáb, két üveglencse (gyűjtő és szóró), turmalin fogó, a delejes távolhatás törvényeit kimutató Gausz-Weberféle készülék, készülék a Lichtenberg féle ábrákhoz, villámtábla, Groveféle elem, Callan-féle elem, villanydelej horgonynyal, Pohl készüléke Ampere elméletéhez, légsűrítő Heron-labdával. 1 db. Geissler féle cső.

7. A földrajzi oktatáshoz szereztett egy relief fölületű földteke, továbbá Szalay I. A magyar sz. korona országainak térképe. T. Dobrovics G. ur ajándékozott két régi térképet.

8. A rajzminta-gyűjtemény szaporítottatott 90 darab fej- és 84 darab ékitménymintával.

Jótékonyság.

a) A gymnasiumi segélyző-egylet bevétele e tanév folytán június végéig 236 frt 85 krra ment; ebből 83 frt segélyezésre fordítatván, a maradék a tőkéhez csatoltatott; mely jelenleg 782 frtot és 37 krt tesz.

b) A Szalay-féle 500 frtos alap kamataiból 7 szorgalmas és jóviseletű növendék részesített segélyben.

c) A Sümeghy-féle 60 frtos ösztöndíj e tanévben Andalic Kálmán I. osztálybeli tanulónak adományoztatott.

d) A nagy-kanizsai első takarékpénztár ez idén két horvát ajkú, a magyar nyelvben dicséretes előmenetelt tett növendéket részesített 20 — 20 frtnyi jutalomban.

E helyen el nem mulaszthatja az igazgatóság, hogy mindazon egyesek-, intézetek- és társulatoknak, kik és melyek akár a szegény sorsu, de érdekes növendékek segélyezése, akár gyűjtemények áldozatkész gyarapítása által a tanintézet jótétevé lettek, ezennel legmélyebb köszönetét nyilvánítsa.

Tanári kar.

A) Kegyes tanító-rendi tagok.

Szám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket előadott	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Előadásainak óra száma hetenkint	Észrevételek.
1	Berzay Elek	Vallásstan Latin nyelv Szépirás	V.—VIII. III. I.	10	Főgymnasiumi hitésznök.
2	Farkas László	Mennyiségtan Bölcsészett	V. VII. VIII.	8	Igazgató; a francia nyelv rendkívüli tanára.
3	Fuchs János	Magyar nyelv Latin nyelv Német nyelv Szépirás	V. V. III. IV. V. VI. II.	18	V. oszt. főnöke.
4	Malonyay István	Vallásstan Magyar nyelv Földrajz Történelem	I.—IV. III. III. III. IV.	17	III. oszt. főnöke; algymnasiumi hitelemzű.
5	Maywald József	Latin nyelv Görög nyelv Német nyelv	VI. VII. VI. VII. VIII.	19	VI. osztály főnöke; a gyorsírást rendkívüli tanára.
6	Mészáros Ferencz	Magyar nyelv Latin nyelv Német nyelv Földrajz Mennyiségtan	II. II. II. II. II. III.	20	II. oszt. főnöke.
7	Pap József	Görög nyelv Történelem	V. V.—VIII.	18	
8	Pfeiffer Antal	Magyar nyelv s irod Görög nyelv	VI. VII. VIII. VII. VIII.	17	VII. oszt. főnöke; a tanári és ifjusági könyvtár őre.
9	Pintér Elek	Latin nyelv Vegyten Természetrajz	IV. VI. I. II. V. VI.	17	A gymn. jegyzője; a terménytár és a vegytani laboratórium őre.
10	Tóth Jenő	Mennyiségtan Vegyten Természettan	IV. IV. III. IV. VII. VIII.	17	IV. oszt. főnöke; a természettani szeriár őre.
11	Vőneky Pál	Latin nyelv Mennyiségtan	VIII. VI. VII. VIII.	16	VIII. oszt. főnöke.
12	Weiszbarth Károly	Magyar nyelv Latin nyelv Német nyelv Földrajz Mennyiségtan	IV. I. I. I. I.	20	I. oszt. főnöke.

B) Világiak.

Pongrácz Adolf, a testgyakorlat tanára. hetenkint 16 órával.

Szász Károly, rajztanár, hetenkint 16 órával.

Rendkívüli tanár: Berecz Imre, polg. iskolai tanár, tanította a műenket het. 2 ór. a zenét het. 4 ór.

I. Osztály.

Névsor	Magviselőt	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános jegyzet	Mell. pont.
			Vallásan	Magyar nyelv	Latin ny.	Német ny	Földrajz	Természettan	Mennyiség-tan	Hajz	Tudgy.-tudás	Szópiszák		
Andalics Kálmán	d. kl.	1	2	4	3	3	3	4	4	3	1	I. r.	3	
Baranasic György	d. k.	2	2	3	2	1	4	4	3	4	2	I. r.	3	
Belics Flórián	d. cs.	2	5	4	5	5	4	4	3	4	3	II. r.		
Bittó Béla	jó kl.	1	3	4	4	3	1	3	3	4	3	I. r.		
5 Bokor Károly	jó kl.	3	4	3	4	3	3	4	3	4	5	I. r.		
Csiszár József	t. kl.	4	3	4	4	4	4	4	4	4	1	I. r.		
Darás István	t. cs.	4	4	4	5	5	3	5	4	3	2	II. r.		
Darvas Ferencz	jó h.	4	4	4	4	4	3	4	4	4	3	I. r.		
Ditr chstein Árpád izr.	jó h.	3	4	4	3	4	3	4	3	4	2	I. r.		
10 Dreven Lajos	jó kl.	1	3	3	4	4	4	3	3	4	3	I. r.		
Egyed Gyula	jó cs.	3	4	5	5	4	4	4	3	4	3	II. r.		
Fattinger Károly	p. e.	1	1	1	1	2	1	1	3	4	2	kit.		
Feuchtenberger Ede ág. v.	d. kl.	1	3	3	3	2	1	4	2	4	3	I. r.		
Fleischhacker Albert izr.	jó s.	3	6	6	5	5	4	5	4	4	4	III. r.		
15 Friedenthal Lipót izr.	jó kl.	1	3	4	2	4					3		3	
Godina Lajos	jó h.	3	3	4	4	4	1	4	4	1	3	I. r.	4	
Haas Jakab izr.	jó h.	2	3	4	3	4	4	4	5	4	4	I. r.		
Hegedüs István	jó cs.	3	5	5	4	4	4	4	4	3	4	II. r.		
Herbay Pál	jó h.	4	3	4	4	3	3	3	3	4	3	I. r.	3	
20 Horváth János	jó cs.	4	5	5	4	5	3	5	3	2	4	II. r.		
Horváth Mihály ism.	t. kl.	3	3	4	3	3	4	4	3	2	2	I. r.	4	
Imrey Géza	t. cs.	4	5	5	5	4	5	5	3	3	4	II. r.		
Kistaludy Gyula	jó k.	1	2	2	3	2	1	2	3	2	2	Jel.		
Klausz Lajos	t. cs.	4	5	5	4	5	4	4	4	2	2	II. r.	4	
25 Kovács Gyula	d. kl.	3	3	2	3	3	1	3	4	1	2	I. r.	2	
Kovács Ferencz	jó k.	2	2	2	3	1	1	2	3	3	3	Jel.	3	
Krenusz István	d. k.	2	2	3	3	2	1	2	3	3	3	I. r.		
Linbeck Elek	jó cs.	2	4	5	5	5	3	5	4	4	3	II. r.	3	
Lövensohn Emil izr.	d. e.	1	1	2	1	1	1	1	4	4	3	kit.		
30 Nagy Imre	jó s.	4	5	6	6	5	5	5	4	3	4	III. r.		
Nagy János	p. k.	1	1	1	2	1	2	2	4	4	3	Jel.	2	
Neu Ignác izr.	jó k.	1	2	2	1	2	1	2	4	4	2	Jel.	4	
Neusiedler József	t. h.	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	I. r.	3	
Ollop Mór izr.	d. h.	1	4	2	2	3	3	3	4	4	4	I. r.		
35 Pasqualetti Gyula	t. cs.	4	4	5	4	5								
Pesti Lajos	d. kl.	2	2	3	3	3	3	3	4	4	3	I. r.	3	
Plander Károly	jó h.	2	3	4	4	3	3	4	3	4	4	I. r.		
Prémus Domonkos	d. k.	1	2	2	3	2	3	2	3	4	2	I. r.		
Rathman Menyhért	t. cs.	4	5	4	4	5	3	4	3	2	4	II. r.		
40 Rauch Zsigmond izr.	jó h.	1	3	4	3	4	3	4	4	4	2	I. r.		
Reisz László	t. cs.	4	4	5	5	4	3	4	4	4	4	II. r.	3	
Rozsek Ferencz	t. cs.	4	5	5	5	4	4	4	3	4	4	II. r.		

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános sorozat	Mellék-tant.	
			Vallásan	Magyar nyelv	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Természettan	Mennyiség-tan	Rajz	Tudgye-kelet	Szépirod.			Műfajok
Sárecz Lajos	jó	h.	3	2	3	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.	
Schlick Lajos ism.	t.	h.	3	4	4	4	3	4	4	3	2	3	3	I. r.	
45 Schönfeld Albert izr.	d.	kl.	2	3	3	2	4	2	3	4	1	3	3	II. r.	
Simon Endre	t.	cs.	4	4	5	5	4	5	5	4	4	4	4	I. r.	
Sipos Victor	jó	h.	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	I. r.	
Szabados Gynla		k.	i	m	a	r	a	d	t						
Szépe Ferencz	jó	h.	4	4	4	4	4	4	3	4	3	4	3	I. r.	
50 Szmodics Kálmán	jó	h.	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	3	I. r.	
Tárnok Géza	t.	h.	3	3	4	4	4	1	2	3	4	2	1	I. r.	3
Topler György	jó	kl.	3	4	3	4	3	4	4	2	4	4	4	I. r.	2
Topolics György	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	2	4	2	4	kit.	2
Török Ferencz	t.	cs.	4	5	5	5	5	4	5	4	4	4	4	II. r.	
55 Ujváry Géza	t.	h.	3	4	4	4	3	4	4	3	4	4	4	I. r.	
Vieland Béla		k.	i	m	a	r	a	d	t						
Viola Lajos	t.	cs.	4	4	5	5	4	4	5	4		4	4	II. r.	3
Vörös József ism.	jó	kl.	3	2	3	4	3	4	3	3	4	2	1	I. r.	
Weber János	jó	kl.	3	2	3	3	3	4	3	3	1	4	4	I. r.	
60 Werli Ernő	d.	k.	2	2	2	2	3	2	2	3	3	3	3	Jel.	2
Wesel Adolf izr.		k.	i	m	a	r	a	d	t						

Magántanulók: Botka Miklós; Kastl Adolf; Kransz Béla; Krausz Edmund; Pál Ödön; Polatzek János; Schwarz József. — Összesen: 68.

II. Osztály.

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános sorozat	Mellék-tantárgyak		
			Vallásan	Magyar nyelv	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Természettan	Mennyiség-tan	Rajz	Tudgye-kelet	Szépirod.		Műfajok	Franczia nyelv	Gyógyítás
Árvey Lajos	t.	k.	1	3	2	2	1	1	2	3	3	4	jel.			
Árvey Iászló	jó	k.	1	2	2	3	2	2	2	4	4	4	jel.			
Balenties Imre	jó	k.	2	2	3	2	2	1	2	3	2	3	jel.	1		
Belus Lajos	jó	k.	2	2	2	2	3	1	1	3	4	3	jel.			
5 Bertalan Endre ö. d.	t.	h.	2	3	4	3	4	4	4	3	3	4	I. r.	4	4	
Bertalan Gábor ö. d.	jó	cs.	2	4	4	4	4	5	4	4	3	4	II. r.			
Bien Samu izr.	jó	cs.	1	3	4	3	5	3	4	4	4	3	II. r.			
Blau Ágost izr.	d.	kl.	1	2	3	1	3	1	2	3	4	3	I. r.			
Bosnyák Géza	p.	e.	1	1	1	2	1	1	1	3	1	4	kit.	1		
10 Darázs Zsigmond	jó	h.	2	4	4	3	4	4	3	3	3	4	I. r.	4		
Dubin István	jó	h.	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	I. r.			
Erős István	t.	kl.	3	2	3	4	4	4	4	4	4	3	I. r.	4		
Göndöcs Imre	jó	kl.	1	1	2	3	2	3	3	4	4	4	I. r.	3		

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános sorozat	Mellék-tantárgyak			
			Vallásau	Magyar nyelv	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Természet-tan	Műveltség-tan	Rajz	Tesszgyakorlat	Számpírás		Művészet	Nyelv	Gyógyítás	
																	Művészet
Halvax Gyula	d.	kl.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	I. r.			
15 Hedi Rezsó	d.	k.	1	1	2	2	2	1	2	4	1	3	jeles	2			
Kajdi János	t.	h.	2	4	4	4	3	4	4	4	2	4	I. r.	3			
Kártschmároff Sándor izr.	p.	k.	1	1	2	1	2	2	2	3	4	1	jeles	1			
Keindl Ármin	p.	kl.	2	2	3	1	2	3	2	3	4	3	I. r.		1		
Kiss Ignác	jó	h.	2	3	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.	3			
20 Kiss Lénárd	d.	kl.	1	1	3	3	3	3	4	2	3	1	3	I. r.	3		
Klein Ödön ág. v.				k	i	m	a	r	a	d	t						
Kohn Ede izr.	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	kit.	3			1
Kovacsécs Ferencz	jó	kl.	3	3	2	2	3	2	3	3	1	3	I. r.	3			
Kregal Gusztáv v. m.																	
25 Lesnyák Bódog	t.	cs.	3	4	5	4	5	5	5	4	4	3	II. r.	3			
Leránt János	t.	h.	4	4	4	4	4	4	4	4	2	4	I. r.	4			
Marsics Lajos	jó	h.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.	4			
Maszyák Pál	d.	kl.	1	3	3	4	4	3	3	4	4	4	I. r.	4			
Matkovics Gyula	t.	h.	1	3	4	3	4	3	4	4	3	4	I. r.	4			
30 Nagy Dezsó helv. v.	p.	e.	1	1	2	1	1	1	2	3	4	4	kit.	3	2		
Németh József	d.	kl.	1	2	3	3	3	4	4	4	4	4	I. r.				
Pauer Ernő	p.	k.	1	1	2	2	1	1	2	3	3	3	jeles	3			3
Pichler Ferencz	jó	cs.	4	3	4	4	4	3	5	3	4	3	II. r.	4			
Pinterics Lajos	jó	cs.	1	3	4	4	5	4	5	4	4	4	II. r.	4			
35 Plichta Ferencz	t.	cs.	4	5	5	4	5	4	5	4	4	5	II. r.	4			
Plichta Kázmér	jó	cs.	4	4	5	4	5	4	5	4	4	4	II. r.	4			
Prelog Jakab	t.	cs.	4	4	5	3	5	4	4	3	3	3	II. r.	4			
Rasztics Lajos	t.	h.	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.				
Récsey Ede izr.	d.	kl.	1	2	2	3	3	3	3	4	3	3	I. r.	3			3
40 Schneh Károly	t.	kl.	1	3	4	3	3	4	4	3	4	4	I. r.				
Somogyi Károly ö. d.	t.	h.	4	4	4	3	4	4	4	3	4	3	I. r.				
Stern Ferencz izr.	d.	kl.	1	2	3	1	4	3	3	3	4	2	I. r.				
Strém Tódor izr.	p.	e.	1	1	1	1	2	1	1	4	4	1	kit.	3			
Szervisz Albert	p.	e.	1	1	1	2	1	1	2	3	4	2	kit.				
45 Szigethy Károly	jó	h.	3	4	4	4	3	3	4	3	1	4	I. r.				3
Szilvay Pál ism.	jó	cs.	1	3	3	4	4	4	5	4	3	3	II. r.	4			
Szy Győző	jó	h.	2	3	4	2	4	4	4	4	4	5	I. r.	4	2		
Takács József	jó	kl.	3	3	3	3	3	4	3	4	3	4	I. r.				
Vértesy Ferencz	jó	h.	3	3	4	3	4	4	4	4	3	2	I. r.				
50 Vieland Gynla	jó	cs.	4	4	4	5	5	4	5	3	3	4	II. r.	4			
Werli Miksa	t.	h.	4	3	4	3	3	4	4	4	3	4	I. r.				
Wisztner Henrik	t.	kl.	1	3	3	2	4	4	4	5	3	4	I. r.				

Összesen : 52.

III. osztály.

Névsor	Magaviselet	Szovalgom	Rendes tantárgyak										Alakos sorozat	Mellék-tantárgyak				
			Vallás	Angol nyelv	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Történelem	Munkaügy.	Természettan	Rajz	Testgyógyászat		Állatkoz sorozat	Alakos sorozat	Művészet	Francia nyelv	Gyógyászat
Androlics Pál	jó	k.	2	2	2	2	3	2	2	2	3	1	jeles					
Bachrach Jakab izr.	jó	h.	1	3	3	3	4	2	4	4	4	1	I. r.	2	4			
Baier Károly	jó	kl.	2	4	4	3	1	1	4	3	4	4	I. r.					
Banelly Géza	jó	kl.	2	3	3	3	3	3	3	3	4	4	I. r.	2				
5 Baranyay Béla	t.	kl.	3	4	4	4	3	2	3	3	5	1	I. r.	3	4			
Bauer Kálmán	t.	h.	2	4	4	4	4	1	4	2	3	5	I. r.					
Boldini Rezsó	jó	h.	2	3	4	1	4	2	4	4	4	5	I. r.			2		
Bosnyák Zoltán	p.	e.	1	2	1	2	1	1	1	1	3	4	kit			2		
Czapárv János	d.	kl.	1	2	3	3	2	2	3	2	3	3	I. r.	3				
10 Czapári József	d.	k.	2	3	2	2	1	1	2	2	3	2	jeles	2				
Czifray József	t.	cs	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.					
Geiszt Miksa	jó	kl.	1	3	3	3	3	1	3	2	2	1	I. r.	3				
Grünwald Samu izr.	d.	k.	1	2	2	1	2	2	3	3	3	2	jeles		2			
Hauser János	d.	kl.	1	4	3	2	3	1	3	3	2	3	I. r.	2		2		
15 Horváth Béla	jó	h.	2	4	4	4	4	2	4	4	4	4	I. r.			2		
Horváth István	t.	cs.	3	4	4	4	4	3	5	4	3	1	II. r					
Horváth Márton	d.	h.	2	4	4	4	4	4	4	4	3	1	I. r.					
Jakobóvszky Ignác	jó	kl.	2	3	3	4	3	3	2	3	4	4	I. r.					
Koronczy István	jó	kl.	1	2	3	3	2	1	2	3	4	3	I. r.			3		
20 Kovács Endre	p.	k.	1	2	2	3	2	2	2	2	2	3	jeles	3				
Köhler Kálmán	jó	kl.	1	4	4	4	2	3	3	2	2	1	I. r.	3				
Krenusz Ferenc	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	kit			2		
Lachenbacher Béla izr.	t.	h.	1	4	4	2	4	4	4	4	4	4	I. r.	3				
Lábos Endre	jó	h.	3	4	4	4	4	4	4	3	4	3	I. r.					
25 Nagy István	jó	h.	2	3	4	3	4	3	3	4	4	2	I. r.	3				
Palkovich István	jó	h.	3	4	4	4	4	2	3	2	3	3	I. r.					
Pránger Sándor helv. v.		k	i	m	a	r	a	d	t									
Rutich Ödön	jó	kl.	2	3	4	3	4	4	4	3	4	4	I. r.					
Sabljics Zsigmond ö, d.	jó	h.	2	4	4	4	4	4	4	4	5	4	I. r.					
30 Simon Ferenc	d.	kl.	1	2	2	2	3	2	3	2	3	3	I. r.	3	2			
Sinkovics Dénes	jó	cs.	1	3	4	4	3	3	5	4	3	4	II. r.					
Sohár Kálmán	jó	h.	2	4	4	4	4	3	4	5	5	4	I. r.					
Sölyösi István	t.	h.	2	4	4	4	4	4	4	4	5	4	I. r.					
Sóos Lajos	jo	kl.	1	3	3	2	3	1	3	3	3	3	I. r.	2				
35 Stipán Ferenc	jó	kl.	1	3	4	3	3	2	3	4	3	3	I. r.			4		
Szabó Ernő	p.	kl.	1	2	3	4	1	1	4	4	3	3	I. r.			2		
Szabó Lajos	jó	kl.	1	3	4	1	3	2	3	2	5	4	I. r.	3				
Szedőlyi József	d.	kl.	2	3	4	1	4	3	4	3	3	4	I. r.	3				
Szigethy Elemér ö, d.	p.	e.	1	2	2	1	1	1	1	1	3	1	kit	3				
40 Sziártó Géza	jó	h.	2	4	4	3	4	3	4	2	3	1	I. r.	3				
Tersánczky Kálmán ism.	jó	h.	2	4	4	4	4	3	4	4	3	4	I. r.					
Theodorovics Pál g, kath.	d.	kl.	1	2	2	3	2	3	4	3	3	4	I. r.	3				
Vajda György	jó	kl.	1	3	3	4	3	2	4	3	3	4	I. r.	3				
Varga Gyula	t.	h.	1	3	4	4	2	1	4	4	3	4	I. r.	3				
45 Veber Pál	jó	kl.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1	I. r					
Zdelár József	d.	kl.	2	4	4	3	3	2	4	2	3	2	I. r					

IV. Osztály.

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Mellék-tantárgyak			
			Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Törvénelem	Mennyiség-tan	Természettan	Vegytan	Rajz	Tegye-koztat	Általános ismeret	Művészet	Francia nyelv	Gyógyászat
Babos Árpád	jó	h.	2	4	4	4	2	4	4	4	3	3	I. r.		4	
Bellez Ödön	t.	kl.	1	2	4	2	1	4	3	3	3	4	I. r.	3		
Botty Károly	t.	h.	1	3	4	3	1	4	3	4	4	3	I. r.			
Dóry Miklós ö. d.	jó	k.	2	1	3	1	2	2	2	2	2	3	jel.			
5 Eperjesy Béla	d.	kl.	1	2	3	2	2	3	2	3	3	4	I. r.		3	
Filipits Lajos	p.	k.	1	1	2	3	1	2	2	2	3	3	jel.	3		
Fornberg József	p.	k.	1	1	2	2	1	2	2	2	3	2	jel.			
Francsits György	t.	h.	2	3	4	4	4	4	4	4	3	4	I. r.			
Friedländer Ignác izr.	d.	e.	1	1	2	1	1	1	1	2	1	2	kit.	3	1	
10 Friedländer Mózes izr.	t.	kl.	1	4	3	1	3	3	4	3	4	4	I. r.		3	
Fritz József	d.	h.	1	1	4	2	1	4	4	2	1	3	I. r.		3	
Gászner Ferencz	jó	kl.	1	2	4	2	1	3	3	2	3	4	I. r.			
Golicsánetz József	t.	h.	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.			
Handler Ferencz	p.	k.	1	1	2	2	1	2	1	1	3	3	jel.	2	2	
15 Hedi József	jó	kl.	2	2	3	2	3	3	2	2	3	3	I. r.		2	
Hegedüs Ferencz	jó	kl.	1	1	3	4	1	4	3	4	4	3	I. r.			
Klein Ferencz izr.	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	kit.		1	
Kremzer István	d.	h.	1	2	4	4	1	4	3	4	3	4	I. r.			
Kutnyák Mihály	d.	h.	2	3	4	4	3	4	4	4	3	4	I. r.			
20 Laufer Mór izr.	d.	h.	1	2	4	1	2	4	4	2	4	4	I. r.		3	
Mattosch Béla	t.	h.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	I. r.		4	
Méhes Kálmán	jó	h.	2	3	4	4	2	4	3	4	3		I. r.	2		
Novák Nándor	d.	kl.	2	3	4	4	3	3	3	3	3	3	I. r.			
Novinszky János			k	i	m	a	r	a	d	t						
25 Pethő Jenő	d.	kl.	1	3	4	4	2	4	3	3	3	4	I. r.	3	2	
Pozsgay Imre	d.	kl.	1	2	3	2	2	3	3	3	1	3	I. r.			
Rátz Kálmán	jó	kl.	2	2	3	3	3	3	3	2	3		I. r.	3	2	
Rózsavölgyi Antal	d.	kl.	1	1	3	3	2	3	3	2	3		I. r.	1	1	
Samu István	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	4	kit.		2	
30 Steffanits István	p.	e.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	kit.	2	1	
Steinbeck Árpád	jó	h.	2	3	4	4	4	4	3	4	4	4	I. r.	4		
Stingly Zsigmond	t.	es.	4	4	4	4	4	4	4	5	3	4	I. r.			
Szabó Imre	d.	kl.	2	3	4	4	2	3	2	3	4	4	I. r.		4	
Szigethy Aladár	d.	k.	1	1	3	2	2	2	2	2	2	3	jel.		2	
Thassy János	jó	k.	1	2	3	2	1	2	2	2	2	4	jel.		2	
Wehofsits Aladár	d.	kl.	1	1	3	2	2	3	2	2	3		I. r.			

V. osztály.

Név sor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak								Általános sorozat	Mellék-tantárgyak			
			Vallásn	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség-tan		Tudás-kerlet	Műveltség	Francia nyelv	Gyorstudás
Babos Ármin	d. h.	2	3	4	4	4	2	3	2	4	I. r.		4		
Baranyay Ödön	jo. h.	1	3	4	4	4	3	3	4	1	II. r.	3	4		
Benedek János	ju. kl.	2	2	3	2	3	3	3	3	4	I. r.	3			
Bertalan Títusz	t. kl.	2	2	4	4	4	2	1	3	4	I. r.	2			
5 Dürer Károly	p. e.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	kit.	3			
Fattinger Sándor	p. e.	1	1	1	1	1	1	1	1	4	kit.	2			
Frász Tomás	jó h.	4	4	4	4	4	4	4	4	5	I. r.	3	1		
Göncz Árpád	jó kl.	2	2	3	4	3	3	2	3	4	I. r.	2			
Homor János	jó h.	2	2	4	4	4	2	3	4	1	I. r.				
10 id. Horváth György	d. kl.	1	2	3	2	3	1	2	3	4	I. r.				
ifj. Horváth György	jó h.	1	4	4	4	4	4	3	4	1	I. r.	1			
Heinczmann Attila helv. v			k	i	m	a	d	t							
Király Lajos	d. kl.	2	2	4	4	4	2	3	4	4	I. r.				
Kollarich Lendárd	d. h.	3	3	4	4	4	3	2	4	4	I. r.				
15 Kutnyák Pál	d. h.	2	2	3	2	2	1	3	4	2	I. r.	3			
Musits Ferencz isn.	d. cs.	4	4	4	4	5	4	3	5	3	II. r.	2			
Müller Lajos izr.	d. e.	1	1	1	1	1	2	1	2	4	kit.	2	3		
Németh László			k	i	m	a	d	t							
Rígó István	d. k.	1	1	1	1	2	2	1	3	3	Jel.	3			
20 Sipos Gyula			k	i	n	a	d	t				1			
Vizlendvay Imre	d. e.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	1			

Magántanulók: Botka Manó, Báró Szegedi-Ensch Sándor, Weismayer Henrik izr. — Összesen 24.

VI. Osztály.

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános sorozat	Mellék-tantárgyak		
			Vallás tan	Angol nyelv	Latin nyelv	Tudomány nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettan	Műveltség	Vegytan	Teológiai körlet		Ének	Francia nyelv	Gyorsírás tan
Baán Zoltán	jo	cs.	2	3	4	5	4	3	3	4	4	4	II. r.	3	3	
Bendekovics István	d.	kl.	1	2	4	4	3	2	1	3	1	5	I. r.	2		
Berger Mór, izr.	jo	kl.	1	2	3	3	1	2	1	4	2	4	I. r.			3
Böröndy Gyula	p.	kl.	1	1	2	2	1	1	1	2	1	4	Jel.			
5 Bunczel Alfréd izr.	jo	kl.	1	2	3	3	1	1	1	2	2	5	I. r.			3
Csiszár Pál	p.	e.	1	1	1	1	2	1	1	2	1	2	kit.	3		2
Fischel Jakab, izr.	d.	kl.	1	1	1	3	1	2	1	3	1	2	I. r.			3
Györe János izr.	t.	kl.	1	2	4	3	3	2	1	2	1	4	I. r.			1
Hausner József izr.	d.	kl.	1	1	2	2	1	1	1	4	1	2	I. r.			1
10 Heinrich Adolf	d.	kl.	1	2	3	3	2	2	2	3	2	4	I. r.	2		
Horváth Gyula	d.	kl.	1	2	3	3	3	2	1	2	1	2	I. r.		2	1
Horváth Imre	jo	cs.	2	4	5	4	4	4	3	4	4	4	II. r.	3		
Horváth Károly	jo	kl.	1	2	4	4	3	2	2	3	2	2	I. r.	1		
Marton Gyula ism.	jo	h.	2	1	4	4	4	1	4	4	3	5	I. r.			
15 Mesics György	k.t.	kl.	2	2	4	3	3	4	3	4	3	2	I. r.	2		
Mesics János	t.	cs.	1	4	5	5	4	4	3	4	3	1	II. r.			
Pais Elek	p.	k.	1	1	1	1	2	1	1	3	1	4	Jel.	2		
Schönfeld Frigyes, izr.	p.	e.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	kit.			1
Sólyomy Tivadar	jo	h.	2	4	4	4	4	4	2	4	3	4	I. r.		4	
20 Steinbock Béla	jo	h.	2	1	4	4	2	1	1	4	2	4	I. r.			
Steiner Ede, izr.	p.	e.	1	1	2	1	1	2	1	1	1	4	kit.			1
Szőrcsöky Béla	jo	cs.	2	4	5	5	4	4	4	4	4	1	II. r.			
Thassy Lajos	jo	kl.	1	2	3	3	3	3	2	3	3	1	I. r.			
Varga Imre	d.	kl.	1	3	3	3	2	2	1	2	2	4	I. r.	2		

Magántanulók: Sipos Károly, Zánkay Árpád. — Összesen: 26.

VII. Osztály.

Névsor	Magaviselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Általános sorozat	Mellék-tantárgyak		
			Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Menny-seglet	Természeti	Bölcsészet	Tudomány-korlat		Művészet	Francia nyelv	Gyorsírás
Bausch István	jo	h.	2	2	4	4	4	2	4	4	4	4	I. r.			
Bettlheim Béla izr.	d.	e.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit			
Csesznák Ödön	d.	h.	1	2	4	4	4	3	4	4	4	3	I. r.	2		
Csutorás Márton		k	i	m	a	r	a	d	t							
5 Ozompó Lajos	t.	cs.	2	4	4	4	5	3	4	4	4	1	II. r.	3		
Eperjessy Dezső	d.	kl.	1	3	4	4	2	3	2	3	3	4	I. r.	1	1	
Gaal György	d.	kl.	1	3	3	3	4	2	3	2	3	3	I. r.	3		
Gaszner Pál	jo	k.	1	1	3	2	2	1	2	2	2	4	jeles	1		
Halis István	jó	kl.	1	1	3	3	4	3	3	4	4	3	I. r.			
10 Hartberger Gusztáv	d.	kl.	1	2	3	2	3	2	1	1	2	4	I. r.			
Haviltsek Ambró	d.	k.	1	1	2	1	2	1	2	2	1	2	jel.	2		
Káncz Adolf		k	i	m	a	r	a	d	t							
Kéle Antal	d.	kl.	1	3	3	3	2	2	2	1	2	1	I. r.	1		
Kocsis Lajos	d.	kl.	1	1	3	2	3	2	2	3	2	3	I. r.	3		
15 Kölgvessy Kálmán	jó	kl.	1	2	4	3	3	1	4	4	3	4	I. r.	2		
König Gyula izr.	d.	k.	1	1	3	2	1	2	2	1	2	4	jeles		2	
Mennyhárt Antal	d.	k.	1	1	3	2	2	1	i	2	2	4	jeles			1
Neusiedler Antal	jó	kl.	1	2	4	2	3	1	4	3	3	4	I. r.	1		
Petrekovics Ferencz	p.	k.	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	jel.			
20 Rothschild Jakab izr.	d.	e.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	4	kit.			
Rothschild Samu izr.		k	i	m	a	r	a	d	t							
Saly Ágost ág. v.	jó	kl.	1	4	3	3	1	4	3	3	3	2	I. r.	2	1	
Scholz Győző	d.	k.	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1	jel.	1	1	
Schröder Aladár	t.	h.	1	3	4	4	4	1	4	3	3	4	I. r.	3		
25 Sbuch Lajos	t.	h.	2	4	4	4	4	3	3	4	3	4	I. r.			3
Szervey Adolf ö. d.	jó	k.	1	2	3	2	2	2	2	2	2	4	jel.	3		
Szmodis Andor	jó	kl.	1	1	3	2	3	2	3	3	2	4	I. r.	2	2	
Sztruppi Oszkár		k	i	m	a	r	a	d	t							
Talabér István	jó	kl.	1	2	4	2	4	2	2	3	2	4	I. r.	2		
30 Tárnok Antal	d.	kl.	1	3	3	2	3	1	2	2	2		I. r.	2	2	
Tersánczy József		k	i	m	a	r	a	d	t							
Unger Adolf izr.	jó	h.	1	4	4	4	2	3	4	4	4	2	I. r.			
Zombory Lajos	jó	h.	1	4	4	4	4	3	3	2	4	2	I. r.	2		1
Zernek Árpád ism.		k	i	m	a	r	a	d	t							

Magántanulók: Csizmadia Mátyas. Farkas Sándor. Götz Sándor. Jankovich Géza. Kauzli Dezső. Neumark Béla. izr. Polizsánszky Kálmán. — Összesen: 41.

VIII. Osztály.

Bagoly Lajos
 Beksits Ignác
 Blauborn Ferencz
 Bonczy Sándor
 5 Boronkay Gábor
 Breuer Miksa izr.
 Csecsinovicz Gyula
 Csurda József.
 Deák Ferencz
 10 Domaniczky Béla
 Farkas Gyula
 Geiszl Kálmán

Gretes József
 Horváth Endre
 15 Jünker Sándor izr.
 Kiss István
 Kovács József
 Kozáry József
 Köhler Róbert
 20 Markovits István
 Merkly Antal
 Radocza János
 Udvardy Gyula
 Veledits Lajos

25 Vojnits István
 Winter Vilmos izr.

Magán tanulók :
 Csizmazia Mátvás
 Jeszenszky Béla
 Jeszenszky Lajos
 Neumark Béla izr.
 Szabó József.

Összesen: 31

Rendkívüli tantárgyak.

E tanév folytán rendkívüli tantárgyakként tanítottak az intézet körében a francia nyelv, gyorsírás, műének, zene és a rajz.

a) A francia nyelvet tanulta összesen 23 növendék négy csoportra osztva. A heti órák száma 4.

b) A gyorsírásra hetenkint szintén 4 óra fordítottatott. Tanulta 41 kezdő és 10 haladó.

c) A műéneket illetőleg a felsőbb osztályokból (négyes) férfiak, az alsóbbakból pedig (kétfős) gyermekkar szerveztetett. Az előbbinek volt 56, az utóbbinak 86 tagja. — A férfiak mind egyházi, mind világi énekekben gyakoroltatott; a gyermekkar pedig leginkább az éneklés alaptanaiban s gyakorlásul könnyebb darabok előadásában nyert oktatást. Tanóra hetenkint 2. — A beírások alkalmával az igazgatóság énekpénz címén minden tanulótól (a szegények kivételével) 1—1 forintot

szedvén, az énektanárt az így begyűlt összegből díjazta.

d) A tanév második havában 13 tanulónak, kik a zenében már bírtak több-kevesebb jártassággal — önkénytes vállalkozása folytán megalkult a gymnasiumi zenekar s működését azonnal meg is kezdette hetenkint 4 órával. A tanítás díját maguk a működő tagok adták össze havonkint. Hogy pedig a zeneoktatás a gymnasiumban élénkebb lendületet vegyen, és állandóvá tétethessék; a tanuló-ifjúságból számosan — mint pártoló tagok — mérsékelt havi illetmény fizetésére kötelezték magukat; minek következtében az intézet számára már három darab vonós hangszer szereztetett 67 frt. értékben.

e) A rajznak, mint magán tantárgynak gyakorlásában 19 tanuló vett részt heti 2 órában.

A gymnasiumi ifjúság statistikai egybeállítása

Osztály.	Népség	Vallás					Nemzetiség			Érdemsorozat					Magántanuló	Tandij-fizető	Tandij-mentes	
		Rom. kath.	Gör. kel.	Ágostai	Helvét	Izraelita	Magyar	Német	Horvát	Kitűnő	Jeles	I. rendű	II. rendű	III. rendű				Vizsgálat előtt kilépett
I.	68	54	—	1	—	13	68	—	—	3	6	37	15	2	5	7	64	4
II.	52	43	—	1	1	7	50	1	1	5	7	28	10	—	2	—	45	7
III.	47	42	1	1	—	3	45	—	2	3	4	36	3	—	1	1	44	3
IV.	37	33	—	—	—	4	36	1	—	4	6	25	1	—	1	1	34	3
V.	24	21	—	—	1	2	10	2	3	4	3	13	1	—	3	3	23	1
VI.	26	20	—	—	—	6	26	—	—	3	2	16	4	—	1	2	23	3
VII.	41	35	—	1	—	5	40	—	1	2	10	21	1	—	7	7	36	5
VIII.	31	27	—	—	—	4	30	—	1	5	5	21	—	—	—	5	28	3
Összeg	326	275	1	4	2	44	314	4	8	29	43	197	35	2	20	26	297	29

Az érettségi vizsgálatok eredménye az 1871-iki tanév végén.

A VIII. osztálybeli tanulók száma	Érettségi vizsgálatra jelentkezett	Visszautasított	Kitűnően	Egyszerűen	A t á v o z ó k k ö z ű l							
					jogi	műtani	orvosi	tanári	egyházi	gazdászati	bányászati	erdészeti
			p á l y á t v á l a s z t o t t									
31	30	6	6	18	8	4	5	1	2	1	1	2

Az 1873/4. tanév végén az írásbeli érettségi vizsgálatok július hó négy első, a szóbeliek pedig július 25—27. napjain tartottak.

Ezen kívül érettségi vizsgálatok voltak még e tanév december és május havában, az elsőt 1, az utóbbit 2 magántanuló nyilváníttatott egyszerűen érettnek.

Figyelmeztetés.

A nyilvános tanulók szabályszerű fölvétele sept. 29. és 30. s october havának háromelő napján történik: ezt a pót- és javító vizsgálatok előzik meg.

A fölvétel feltételei a következők: a) a gymnasium első osztályába szabályszerűen csak kilencz évet betöltött, vagy idősebb tanuló vétetik föl b) az ismeretek mértékére nézve, értelmes és folyékony olvasás, a nyelvtanból az alaktan főbb részeinek, az egyszerű, bővített és összetett mondatoknak a számvetésbe az egész számok négy alapműveletének és a közönséges törtszámoknak ismerete kívántatik. — Tekintet nélkül arra, hány elemi osztályt végzett az illető, a gymnasium első osztályában való fölvételre nézve egyedül az életkor s a kellő szigorral megtartandó fölvételi vizsgálat eredménye határoz.

A növendék, bármely osztályba kíván fölvétetni, addigi tanulmányairól szóló bizonyítvánnyal személyesen, még pedig szülei, gyámja, vagy ezek megbízottja kíséretében tartozik a fölvételre az igazgatónál és az illető osztályfőnöknél megjelenni.

Azon szülők, vagy gyámokok, kik nem lelnak helyben, gyermekök, illetőleg gyámoljok fölvételekor alkalmas helyettést tartoznak megnevezni, kire házi felügyeleti jogaikat és kötelességeiket átruházzák. A szülők vagy gyámokok az érésben történt változást tartoznak az igazgató vagy az osztályfőnök tudomására juttatni: másrészt a tanári karnak jogában áll ott, hol alapos okai vannak a házi felügyeletet elégtelennek vagy éppen károsnak tartani, tanártesületi határozat alapján követelni, hogy a felügyeletben észlelt változás eszközöltessék.

Azon tanulók, kik a gymnasium öt évközben akarják változtatni, ez iránti szándékukat eltávozás előtt saját igazgatóságuknál tartoznak bejelenteni,

Minden magántanuló köteles a gymnasium négy alsó osztályából leteendő vizsgálat alkalmával négy rajzolat elmutatni, s rajztanár jelenlétében az osztálynak megfelelő két rajzot készíteni.

Oly tanuló, ki valamely kötelezett tantárgyból elégtelen érdemjegyet nyert, javítási engedélyért folyamodhatik. Az ily folyamodványok aug. 8-ig az igazgatónál nyújthatók be.

Kelt Nagy-Kanisán, július 31-én 1874.

FARKAS LÁSZLÓ,

igazgató.

